

Ko bilo bi . . .

Ko bil bi zefir jaz
in jelka bi ti
na visoki samotni gori!
Ko bil bi jaz list,
na njem rosa bi ti
ob prvi jutranji zori!

Ko bil bi morjé jaz
in obala bi ti,
drhteča v mojem objetju!
Ko bil bi jaz zemlja
in solnce bi ti,
a solnce v večnem poletju!

Ko bil jaz jezero
in lotos bi ti,
plavajoč na njega površini!
Ko bil bi jaz dol
in vijolica ti,
cvetoča v doline tišini!

Ko bil svečenik jaz
in molitev bi ti,
ki vernike z njo blagoslavlja!
Ko bil bi jaz mati
in beseda bi ti,
ki od sina se z njo poslavlja!

Ko bil bi oko jaz
in solza bi ti,
kot biser v njem lesketajoča!
Ko bil bi srce jaz
in misel bi ti,
skrivnostno v njem sanjajoča!

Ko bil bi jaz pevec
in pesem bi ti
iz duše ljubeče kipeča!
Ko bil . . . Ah varljivi sen!
Ločena, ločena do konca dni,
v odpovedi nemi trpeča . . .

Ksaver Meško.

Pozdravi.

Kadar zjutraj solnce rano vstane
in čez rožne šetat gre poljane,
k tebi skozi okence pogleda:

Dobro jutro!

Ko odideš v vrtec med gredice,
kjer dehteče rastejo cvetlice,
te pozdravi roža in reseda:

Dober dan!

Ko slovo od zemlje solnce vzame,
prva zvezda se na nebu vneme,
pa mežikne, vošči ti seveda:

Dober večer!

Kadar več ni žive duše čuti,
pa dovoli, draga, da v minuti
tej oglasi moja se beseda:

Lahko noč!

Petruška.

Odgovor na ljubavno pismo.

Kot mehek sen se spušča sneg na mesto,
skoz okno veje mraka pajčolan,
zazibala se duša v sladko siesto
je sanj, ginočih nemo v mroči dan.

Stopile misli so na snežno cesto
in srečale so tebe sred poljan,
čarobno so pozdravile nevesto
in vse so legle v tvojo malo dlan.

Vse belo, vse. Ne, tvoje le besede
kot rože klijejo izpod snegá
in lijejo škrlat v daljave blede

in lijejo sladkost mi v dno srca . . .
In prede mrak skrivnosti svoje, prede —
In v roki list mi droben trepeta . . .

Vojeslav Molè.

Blagorodje doktor Ambrož Čander.

Imaginarna karikatura.

Vladimir Levstik.

IX.

es poslednji čas Ambroževega pripovedovanja je gospa Blanka sedela in molčala. Glavo sklonjeno, ustnice v otožnem, vdanem usmevu, pol radosti v črtah pod očmi in pol bridkosti, levico v desni dlani, da sta palec in sredinec vrtela prstan bledozlatega bleska, tenak, prav kakor Jernej Cepuder, ki ga je bil bržčas daroval, — tako je poslušala doktorjeve grehe.

Ko je končal, je dvignila oko; utrnil se je kratek pogled, zasvetil je kakor hip lepote, in že so ga skrile trepalnice v globoko senco, tako da ga doktor ni več mogel prestreči. Pozorno, z drhtečim nemiro je motril njeno lice; in glej, čimdalje več je bilo mladosti v potezah.

„Še par minut, pa postane kakor tisto jutro!“ se je razveselil pri sebi. „In takrat, ne prej in ne kasneje, ravno takrat mora zaživeti moja lepota: vsaj za minuto, vsaj za hip! — Kratek je čas, je rekla Blanka, kdo ve, kaj prinese jutrišnji dan? Morda bo jutri za resnico mrtvo in pokopano, kar danes živi; nemara da se je našlo in razcvetlo na večer svoje smrti . . .“

Blanka je izpregovorila, in doktorju Čandru se je vsilila slika ubrane harpe, polne spečih melodij. Kaj je hodilo mimo: dih večera? nevidna roka duhov? Zakaj zdramila se je struna, zapela je z rahlim drhtenjem, in dasi je bila pesem druga, vendar je nosil zvok sam v sebi čisto, prečudesno sladkost. Tako je izpregovorila Ambrožu Candru Blanka Cepudrova in pričela svojo izpoved.

„Povedali ste mi svoje grehe, opisali ste mi svoje življenje, prijatelj Ambrož, in jaz sem vam obljubila povedati svoje. Morda sem se prenaglila: besede bole, kadar pričajo o spominih, in ženski je težko, razodevati srce . . . Potrdili ste mi, kar sem se nekoč bala

verjeti; vi veste, kaj mislim. Govorila sva o srečanju nad gozdom, govorila o svojih pogovorih, in vi ste razodeli ono, kar je čakalo takrat za besedami, sramežljivo in ponosno, ter je ostalo globoko v prsih in razjedlo vse življenje, ker mu ni bilo pisano, da se razcvete na solncu v tisti uri. Tudi jaz sem mislila z vami vred, da ni več svidenja na svetu in da se nikdar ne povrnejo izgubljeni zakladi; nocoj pa, ko so se zopet srečale oči in ko je duša vprašala dušo, me je tako premagala radost, da morda nisem preveč pazila in skrivala. Morda so vam moje besede nehote že razodele, da ni cvela le vaša ljubezen, nego tudi moja, in da je molčala, ker je bila lepa in velika in ker je na svetu pač že od vseh začetkov tako, da ženske ne govorimo prve, ako nosimo v srcu lepo in veliko ljubezen . . .

Da, prijatelj moj! Tudi jaz sem vas ljubila, in ne manj kakor vi mene, niti za krajši čas. Kdo ve, ali se vselej tako napoveduje večna ljubezen? S slutnjami, ki nimajo nikjer korenin? Kakor da sta dva človeka zgolj dve duši, jedro v sredini, nekaj pa daleč na okoli kakor krogi, kakor megla . . . Daleč narazen sta še jedri, ali megla se meša z meglo in se krči ter vleče drugo k sebi, da jedri ne bi splavali drugo mimo drugega: tako se je menda godilo z nama. Že tisti dan, ko ste pisali očetu, da ste zavoljo svojega odhoda iz bogoslovnice izgubili dom in da nimate krova, kamor bi se obrnili, oče pa se vas je odločil povabiti in mi je pripovedoval o vašem pismu ter o svojem namenu, — že tisti dan sem se vas zaveselila s strahom in še z nečim drugim, čudnim, nikdar prej občutenim . . . Nehote, s težkim pričakovanjem, sem si pričela ustvarjati vašo sliko; le kakor iz dima se je najprvo kazala moji nestrpnosti, a čim se je krčil čas, tem jasnejša je prihajala in tem razločnejša. Čimdalje več je bilo potez in čimdalje rajša sem jih gledala že naprej; in tista moja osuplost, ali strmenje, ali zadrega, ali karkoli, kar mi je ob najinem prvem srečanju pognalo kri v obraz ter storilo, da vam nekaj hipov nisem vedela reči besede, — oče je nemara opazil in si je zategadelj obljubil še skrbnejšo pozornost! — vse tisto ni bilo nikakršno razočaranje ali zavzetost nad prepovoljno ali nepovoljno primero s sliko v moji domišljiji, marveč strmenje nad čudežem, da vas vidim ravno takšnega in ravno tistega, ki so mi vas naslikale moje slutnje. In bilo je več: zavest je bila, da se je polastila mojega srca ljubezen, s prvim hipom, ko ste se mi pokazali iz bodočnosti, da sem vas torej ljubila, preden sem vas poznala. Kako bi vas mogla pozneje ne ljubiti? Danes se čudim

in žalujem, da niste razumeli besed, ki sem jih tudi jaz nasipala vaši duši, da se odzove; takrat sem bila napol nesrečna, napol pa zadovoljna, da jih niste razumeli ali da niste zatrdno spoznali njihov namen: kako, sem si mislila, bi mogla prenesti gorje, če bi me razumel, če bi vedel, zakaj govorim, in bi slutil odgovor, ki ga čakam, pa ga ne bi imel, da ga položi na moje srce? Saj sem še kasneje skoraj umrla od sramu, ko sem slišala od očeta, kako ste se poslovili... Ah, pa te historije vi ne veste! Poslušajte jo torej...“

Doktor Čander se je nejevoljil, ker je gospa Blanka zdaj tako nizko povešala obraz, da skoraj že niti ustnic ni mogel več videti, kako so se premikale k besedam; ona pa je vse venomer vrtela svoj prstan in nadaljevala:

„Premišljala sem, kako pojdete nemara kmalu od nas in kako se potem, lahko da, nikoli več ne vidiva v življenju. Premišljala sem svojo ljubezen, ki je bila tako sladka in lepa, gledala sem jo utelešeno vse dolge noči, ko sem v svoji sobici prekladala glavo na postelji in nisem mogla zaspati... Večkrat mi je bilo srce tako vroče od misli na vas, da sem vstala in stopila k odprtemu oknu in sem slonela tam do belega dne, zjutraj pa so bile moje oči suhe in vnete od nespanja in od neme ljubezni. Vi pač nikoli niste stali po noči pri oknu in gledali na vrt? Marsikdaj sem hodila tam: zrak je bil mlačen in zaljubljen, vsi dihi so prihajali kakor misli od vas... In ko sem si v duhu predstavljala vaše slovo, ne da bi si bila, drug drugemu, darovala to ljubezen, ki sem vedela, da mora večno živeti, mi je prihajalo tako hudo, da so včasih hodile misli čudna pota. V trenutkih treznejšega preudarka sem se tistikrat zgrazala nad njimi, imenovala sem jih grešne in nenavadne, celo za smešne sem jih obsojala, kar je najhujše mlademu srcu v ljubezenskih rečeh, toča nocoj bi dejala: škoda in gorje, da jih nisem poslušala... Ali veste, kaj so hotele tiste misli? Da bi govorila jaz, ko vi molčite! — Vi pa, ki ste me sami ljubili, pri tistih vaših čuvstvih, ki so bila tolikanj podobna mojim, seveda niste mogli videti izpremembe, ki se je bila zgodila z menoj; in sploh, kako bi bili vedeli, da je izprememba, ko me niste poznali, preden sem vas ljubila! — Drugače moj oče: on me je pričel dovolj kmalu izpraševati, zakaj postajam tako čudna in malobesedna, zakaj se ogibljem gostov, ki prihajajo v hišo, in zakaj obstaja moj pogled, zasanjan in brezčuten, na rečeh, ki sicer ne bude pozornosti, in na vas, ki ste takorekoč tujec v naši hiši. Izgovarjala sem se, kakor sem vedela in znala; ženska čud je od narave plašljivejša in skriva

resnico, v svesti si prevelike šibkosti, ki je ne bi mogla braniti onečlaščenja. Toda zadrega, s kakršno sem mu odgovarjala, je vsakikrat le še bolj netila njegovo sumnjo; in že sem mislila, da me povpraša naravnost ter napravi meni in — kaj meni! — tudi vam strašen prizor zaradi krivde, ki sem si dejala, da je moja, vi pa da je niste deležni. A glejte, takrat je umolknil in ni rekel ničesar več! Silno sem se čudila; zakaj, poznala sem njegovo ošabnost in visokoleteče načrte, po katerih je bil razdelil svojo in mojo bodočnost. Bil je premožen in me ni namerjal dati človeku z negotovim življenjem. Jaz, mili Bog! sem bila tačas mlada in neizkušena; in vendar sem vedela napol že z gotovostjo, da me poroči s človekom, ki bo tako neznosno bogat in imeniten, da ne bo rabil niti srca niti razuma. No, kakor vidite, se je zgodilo drugače . . .“

Ozrl se je za Jernejem Cepudrom, ki je stal med rodoljubi in krilil z rokami, govoreč napitnico z glasom, ki je bil jokav in blagonadejen kakor po navadi. Doktor je radovedno pogledal za njenimi očmi; a prehitro je zopet sklonila glavo, da bi bil mogel ujeti pogled, kakršen je bil, lep ali sovražen.

„Vidite, prijatelj,“ je nadaljevala Blanka, in doktorju Čandru je bilo od same gorkote njenih besed tako prečudno v duši, da je pozabil hvaliti Boga za njeno zdaj potrjeno ljubezen, „vidite, nesrečni vitez moj, takšne so bile vse reči še v jutru tistega dne, ko ste se poslovili brez slovesa. Po obedu — vi ste bili menda v svoji sobi — me je poklical oče k sebi, v ravno tisto sobo, in me je posadil na tisti stol kakor vas par trenutkov kasneje. Dekle, pravi, povej po pravici: ti imaš Ambroža rada? — Čemu vprašuješ, papa? sem odgovorila jaz, tresoča se po vsem životu, zakaj že naprej sem vedela, da ne bom mogla tajiti, ko ponovi svoje vprašanje. — Le nič se ne boj priznati, Blanka, je nadaljeval papa — Bog daj pokoj njegovi duši in večna luč naj mu sveti! — le nič se ne boj! Saj veš, da si moje edino dete in da te ljubim kakor zenico v očesu . . . Stvar je namreč ta, da Ambrož prej kmalu odide; kako ne bi? Čas se krči, treba bo na Dunaj ali kamorkoli . . . In ker vem, da ga imaš rada, on pa si ne upa izpregovoriti besede, zato, se mi vidi, je prišla ura, da jaz, tvoj oče, sam pogledam, kako je s stvarmi. Povej mi torej po pravici: ali ga ljubiš? — Da, papa! — sem zaihtela iz dna duše na njegovih prsih. — Ali bi ga rada za moža? — O, pa kako rada! Rajša kakor življenje! — No, vidiš, revica uboga! pravi on nato, čemu si se bala priznati? Zakaj mi nisi povedala že davno? Ne bilo bi ti treba molčati in postopati

z rdečimi očmi . . . Glej, res sem mislil in sem že računal, kako bi te omožil z odličnejšim človekom, toda ti veš, da me skrbi predvsem eno: tvoja sreča, otrok moj. In ker vidim, da se sama še nista zmenila, — kaj ne, da ne? — izpregovorim sam z Ambrožem, da nam poteče ta zadnji čas njegovega gostovanja lepše in brezskrbneje. Rad bi videl, da se moja Blanka zopet nasmeje: že toliko časa se ni smejala! — Razume se, da je že v tistem trenutku plaval na mojih ustnicah najblaženejši smehljaj mojega življenja. Oče ga je videl, a se ni odsmehnil: kakor po naključju je pogledal vstran, in danes vem, zakaj se ni odsmehnil . . . Nato sem stekla na vrt in sem čakala v hladnici med srečo in trepetom, kdaj me pokliče oče ter mi pove odgovor. Jaz menim, vse ženske bi jokale v takšnem hipu, in tudi jaz se ne sramujem priznati, da sem jokala; toda moje solze niso bile zgolj solze blaženosti, temveč skaljene s tako bridko in tako gotovo slutnjo zla, da sem si obenem s tistim veselim pričakovanjem, kolikor ga je bilo v meni, želela umreti.“

„Zdaj razumem vse!“ je vzkliknil doktor potihoma. „Kako kruta in zločinska je pravzaprav ljubezen roditeljev do otrok, koliko greha je storila nad človeštvom! Zdi se mi, tukaj tiči in se skriva tisti satan, ki se izza njenih sadov že v prvi kali roga ljubezni!“

Gospa Blanka je nadaljevala:

„Čez dobro uro tiste muke me je poklical oče nazaj. Njegov obraz je bil pokrit s takšno skrbjo, da sem odrevenela v prvem trenutku in si nisem upala dvojiti o njeni odkritosrčnosti. — Blanka! je vzkliknil in me je pritisnil na srce. Blanka, revica moja! Varala sva se, dete, obadva sva računala napak. Skusi ga pozabiti: Ambrož te ne ljubi . . .“

Doktor Čander je nehote škrtnil z zobmi.

„Ko je on govoril te besede, sem ležala že na tleh, na sredi preproge, ter sem se vila in ihtela s čudnim, prečudnim ihtenjem: iz prsi ni bilo glasu, v očeh ni bilo solz . . . Oče me je pobral in odnesel na posteljo; nato me je pričel tolažiti in mi vmes pripovedoval podrobnejše reči o vašem odhodu, ki sem vam jih že omenila. Vso noč se ni ganil od moje postelje; ubogi človek, zločinec v svoji ljubezni! on pač ni mislil, da me utegne njegovo delo tako potreti. Moja prva misel je bila, da si vzamem življenje, kakor hitro začutim, da nihče ne pazi name; toda po noči nisem mogla, drugo jutro pa so mi že klicali zdravnika. Bila je vročica, ki me je zagrabila s toliko silo, da jo je le po čudežu premagala moja narava, dasi mladostna in krepka. Dva meseca sem ležala v postelji,

in ko sem vstala, me ljudje izprva niso spoznali: bila sem le še senca tiste Blanke, ki ste jo videli vi. Počasi, z neznosno polagnostjo je napredovalo moje okrevanje; in jedva sem bila zopet vsa zdrava, že me je zadela druga, za moje tedanje misli in čuvstva ne mnoga manjša nesreča.

V našem kraju, to veste, ima ljudstvo najpoglavitnejši dobiček od hmeljarstva. Vsi se okoriščajo ž njim: kmet, ki prideluje, in trgovec, ki nakupava. Čas, ko ste nas vi zapustili, je bil ravno tisti, ko se začanja kupčija. Takrat se razgiblje vsa dolina v vročičnem nemiru: cene se dvigajo in padajo, in kdor bi zamudil ugodni hip, izgubi majhno ali veliko premoženje, kakršne so pač njegove kupčije. Tudi moj oče je vsako leto trgoval s hmeljem, in kakor je bil sicer oprezen in previden, kakor je drugače stiskal denar, tu ga je bila zgolj strast in vratolomna predrznost. Ljudje so govorili, — to vem le od njih, zakaj jaz sem bila takrat še majhna, — da je nakopičil ves svoj nenadoma narasli imetek in vse svoje naglo blagostanje samo s hmeljevo kupčijo. Toda ravno prejšnji dve leti je bil ogromno izgubil . . . Včasih, kadar je mislil na to in se jezil, sem ga tolažila in prosila, da naj pusti tako nevarno reč.

No, on je postajal ob takšnih prilikah veselejši; kar mahoma se mu je zasvetila zgolj brezskrbnost v očeh. — Ej, Blanka, mi je govoril, prepusti to meni, ti ne razumeš . . . Pokaj bi si drugi polnili žepe namesto mene? Kar sem enkrat izgubil, to lahko drugič dvakrat popravim; takšna je politika in filozofija! — Zdaj pa ga je presenetila moja bolezen ravno tisti čas, ko bi bil moral obračati vso svojo skrb in pozornost na kupčijo. Jaz sem se borila med življenjem in smrtjo, on pa se ni ganil od moje postelje: v bolniško sobo so mu prinašali poročila. No, seveda: kako bo, revež, kupčeval s tisto svojo zmešano glavo in z grehom na duši, ki ga pravzaprav šele zdaj z gotovostjo vidim in poznam! Moj krepki in žilavi oče je bil postal kakor otrok; večkrat, kadar sem odprla oči in so bile s pogledom vred tudi misli še slabotne, sem ga videla hoditi po sobi, roke pred obrazom, in tiho plakati skozi prste, od jeze in obupa nad svojo onemoglostjo. Naposled, bilo je že zelo pozno proti zimi, ko se je pričelo po vsej naši hiši tako nekako čudno življenje kakor nikoli prej, sem ga nekoč pregovorila, da mi je povedal: tistikrat že ni več mogel govoriti o svojem premoženju, zakaj ves hmelj — in tisto leto ga je bil nakupil več nego kadarkoli prej! — mu je bil ostal in konkurz je bil pred vrati.

Slišala sem tudi pogovore služinčadi med seboj; pravili so, da je v dopolnitev nesreče propadla tudi tvrdka, s katero je oče izgubil menda kar petdeset tisočakov . . . Vprašala nisem; oče mi ne bi bil povedal, in smilil se mi je, da bi ga silila razkladati tako bridke reči, s služabniki, s pomočniki ali s knjigovodjo pa nisem mogla govoriti: tudi jaz sem bila očetove krvi. No, poznejše čase, ko je bilo vse že nepopravljivo, takrat so možje dejali, da bi si bil navsezadnje še lahko opomogel, zakaj prijateljev je imel obilo, in takšnih ljudi, ki so ga poznali kot poštenjaka; toda njegov ponos ni prebolel udarca. Vi niste slišali, kaj se je zgodilo?“

„Ne,“ je dejal Ambrož Čander zamolklo, „tisto leto sem študiral v Švici . . .“

„Moj Bog, tudi to morate vedeti! V jutro pred Božičem stopim v njegovo sobo, da ga pozdravim: poljub in pozdrav, to je bila moja vsakdanja navada . . . In kaj vidim: svetiljka gori na mizi, dasi je sijalo že solnce skozi okno, tisto žalostno zimsko solnce . . . Širok pramen je padal očetu ravno na glavo in na prsi: sedel je v naslanjaču pred svojo mizo, težko je dihal in se ni ganil, ko sem pozdravila . . . — Papa! zakličem še pri vratih, papa, kaj je s teboj? — Oče molči in ne da odgovora, niti se ne premakne. Jaz, v srcu že vsa preplašena, pristopim bliže . . . Bog nebeški, kaj zagledam: takole doli, veste, čez srajco, čez belo, do pasu, je šla široka proga krvi; in tudi na tleh je bilo krvavo . . . Na desni pa, poleg stola, samokres! . . . Revež je sedel tako vsaj tri ure; ob sedmih, malo prej še nemara, se mi je v polsnu zazdelo, da je nekaj padlo, kakor bi s kladivom udaril po deski: to je bil tisti strel . . .“

Ne vem: ali mi je bila bolezen utrdila dušo, ko je ni mogla ubiti, ali pa me zato ni zopet potrla, ker po tistem vašem odhodu nisem mogla doživeti bridkejšega na svetu — z eno besedo, mirno sem poklicala ljudi, da smo ga položili v postelj in poslali po zdravnika. Prišel je, tisti stari, ki je bil prijatelj mojega očeta — vi ste ga poznali, večkrat je bil pri nas — pa je zmajal z glavo: — Kmalu bo odrešen! Popoldne je umrl. In zdaj pride tisto čudno: kratko pred smrtjo je odprl oči, pogledal je okoli sebe, s takšnim ubogim, osuplim pogledom, nato je ustavil oko na meni, in vsi smo videli težke, velike solze na trepalnicah. Pomignil je z oslabele roko; sklonila sem se k njemu. — Blanka, je šepnil s hripavim šepetom, grgrajočim od krvi, ki je bila udarila v dihala, Blanka, otrok, odpusti! — Pogledala sem ga, nič nisem vprašala, in vendar je razumel. Tudi zaradi — denarja . . . Sirota si — nimam ti česa zapustiti . . .“

Ali... to ni tisto: odpusti zaradi onega — drugega!... — Nato mu je udarila kri iz ust kakor temen val; umolknil je, in pet minut nato ga ni bilo več med živimi. Mnogo dni sem premišljala, kaj utegne biti ono „drugo“, kar naj mu odpustim; nato sem pričela sumiti, da je bolj ali manj kriv mrtve moje sreče in da me je hotel na smrtni postelji prositi odpuščanja . . .“

Blanka je premolknila kakor od bolečine. Čez nekaj hipov je pogledala kvišku, med kostanje, kjer so dogorevali lampijončki; eden se je bil vnel in je visel v širokem plamenu. Naglo, bliskoma se je ozrla po Čandru, ki je naslanjal brado v dlan; s kratkim sunkom glave je vrgla lase s čela ter je izpregovorila dalje:

„Vroče je . . . Mili Bog, da sem takrat vedela vso resnico, iskala bi vas bila in vas našla, makar na drugem koncu sveta; in vse bi se bilo popravilo, vse bi bila pozabila; tudi očeta!“ je dodala s strastjo. „Toda v tem, kar sem si mislila, ni bilo gotovosti: sama domnevanja in ugibanja. In še to: mislila sem si vse druge mogoče in nemogoče reči, samo tega ne, da je resnica ravno nasprotna nekdanjim očetovim besedam in da ste vi nesrečni zaradi mene in zaradi njegove laži. Ali veste, da sem poizvedovala po vas? Vse sem slišala, kako ste odhajali v Švico; zato sem vas nočoj vprašala . . . Morda bi vam bila pisala: zadovoljila bi se bila s prijateljstvom namesto ljubezni, ako je to sploh mogoče na svetu. Toda ker sem čula — kako živite, sem si dejala: varala si se! in sem jokala sama nad seboj. Potem šele, ko sem bila že davno obupala nad življenjem in nad lepoto in nad vsem, kar je božjega v zemeljski grudi, ko je prišel stud in vse tisto drugo — takrat sem neko uro pričela sestavljati in vrstiti možnost za možnostjo in takrat, ko je bilo že stokrat prepozno, je stala vsa rešitev zagonetke v popolni, jasni, nedvojljivi gotovosti pred mojo dušo. Vedi Bog, kakšen čar je bil nad tisto uro: morda ste ravno takrat vi premišljali o usodah Grudove Blanke . . . In vidite, zato ker sem vedela napol že vse naprej, sem se tako malo čudila vsemu, kar ste mi povedali nočoj o svojem poslednjem razgovoru z očetom. Takrat pa, ko sem se domislila tiste rešitve vseh vprašanj, sem v duhu blagoslovlja njegov grob; zakaj, dasi je bil umoril mojo srečo, vendar so dale njegove zadnje besede kasnejšim dnevom mojega bédnega življenja vsaj eno luč, vsaj eno, tisto blaženo misel, da ste me ljubili, čeprav ste me pozabili . . .“

Glas gospe Blanke, ki je drhtel že prej, se je s temi besedami mahoma utrgal; dolgo minuto sta molčala obadva, ona in Čander.

Sto ognjev in sto dvomov se je prelivalo v prsih doktorja Čandra. „Ali me še ljubi? Ta hip so morda solze v nje očeh: ali niso le solze nad ljubeznijo, davno mrtvo in pokopano brez upa v dan vstajenja?“

Nehote je segel pod mizo do njene roke, ki je zdaj počivala na krilu; prijel jo je v svojo, in držeč jo v obeh dlaneh, je vprašal s toplim, tihotihim glasom:

„Blanka, duša! Še je večer, še niso dogoreli lampijoni; še se raduje Jernej Cepuder, tvoj mož; a kdo ve, kaj prinese jutrišnji dan! Blanka: ali hočeš, da nocoj ustvariva lepoto? Hoti: zakaj težko je umirati z neizpolnjenimi sanjami v srcu . . .“

Slišno se mu je dvigalo dihanje, ko je čakal odgovora. Gospa Blanka pa se je bila pomirila ter je odgovorila s svojo rahlo govorico:

„Ura še ni prišla: prej moram dokončati svojo izpoved, zakaj tudi jaz sem grešila . . . In če je odpuščanje, ustvariva lepoto: z lažjo je ni! Poiščite me čez čas; zdaj se vrnite k družbi, da se ne začudijo . . .“

Njuni pogledi so si segli v roke; in videla sta drug drugega, da imata vse svetlo in vse rosno v očeh.

(Dalje prihodnjič.)

Jesenska.

Vranov trop sred polja strada,
lovski rog zveni po gaju —
Zopet velo listje pada,
zopet leto je pri kraju.

Odcvetele so cvetice,
davno so se posušile,
pomožile se device,
fante nas so zapustile.

Pa je trta dozorela,
srcu dala je opore — —
Dobro voljo, dobro voljo
kdo nam vzeti more?

Milan Pugalj.

Prva umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča: Slovenski umetniki.

Poroča Vladimir Levstik.

(Konec.)

Jakopič razstavlja veliko „oltarno“ sliko, dva interieurja in dve pokrajini. Najzanimivejša je vsekakor prva, „Evangelij sv. Marka, I., 8.“ Janez Krstnik je propovedoval ob Jordanu, živeč se s kobilicami, oblečen v velblodovino: „Jaz vas krstim z vodo, on pa vas bo krstil s svetim duhom.“ Takrat je prišel Jezus in se je dal krstiti. Jakopič je naslikal Jordan, ljudstvo, Kristusa, ki prihaja v svetlobi, in Krstnika, ki si v sveti grozi zakriva zaslepljene oči, z barvami tako čistimi in žarkimi, kakor da jih je dala mavrica sama. Ne spominjam se skoraj slike, kjer bi bila barva tako zavestna, samosvoja kraljica, pa bi zunaj vsakršne resničnosti dosegala toli harmonsko, izrazito ubranost. „Evangelij sv. Marka“ ni slika v zmyslu cerkvene umetnosti, a po mojem bi jo trebalo postaviti v cerkev. Izvirni okvir se po svoji monumentalni enostavnosti sicer prilega očem, toda ubija barve s preživim kontrastom žarkordečih križev in stebrov ter zlatega ozadja. — Virtuozna interieurja z naslovom „Pri klavirju“ in „Nocturno“ kažeta obadva damo pri klavirju, prva v dnevni luči, druga z umetno razsvetljavo. Omejeni prostor ne dovoljuje zavzeti razdalje, ki jo zahtevata; šele z napol zaprtimi očmi zagledaš razkrojene barve strnjene v enoten obraz, ki te kar prikuje s svojimi neverjetno finimi svetlobnimi efekti. „Križarska cerkev“ se kaže v veselem, zimskem solncu, „Breze v vetru“ trepečejo pod kalnim nebom in so baš po nedosegljivi enostavnosti slikarskih sredstev eno najodličnejših del.

Kakor Jakopič se tudi Sternenski predstavlja predvsem s portreti, dasi je odličen krajinar. Njegova „Portretna študija“ v mehki interieurski luči in bravurno-široki, v barvi diskretni „Portret slikarice R. S. — K.“ pa se tudi slikarsko ne dvigata do višine „Portreta ge. A. G.“, ki se v svoji krasni, sigurni zrelosti, v mehki tonov in luči postavlja nad vse, kar je sličnega v razstavi; sicer pa priča sumptuozejši aranžma in ustrežljivejša eleganca te slike, da je

nastala po naročilu. „Somrak“ je fin interieur: dama v beli obleki sedi pred oknom; predmeti se mehko tope v sinjevkastem mraku. Sterneneve pokrajine se odlikujejo poleg odličnega znanja s simpatično, objektivno poštenostjo, ki sem jo že omenil. „Sadni vrt“ in „Kozolci“ sta pariška pejzaža v najboljšem pomenu besede. „Portret g. A. G.“ (z ogljem) in impresionistovski eauforti, ki jih razstavlja g. Stern, dovršujejo zaključek, da imamo v njem dragoceno, še vse premalo vpoštevano umetniško moč.

Grohar je zastopan s pokrajinami, znamenitimi v niansah luči, sitimi v barvah, ubranimi v elegično razpoloženje, pa najsi bo vroče letno solnce ali zimski večer. Njegove barve same že prinašajo to razpoloženje s seboj, naprimer vijoličastordeči stoli pred zelenimi mizami na „Štemarskem vrtu“. Nekoliko globokega neba, sivozelene trate, krvavega in zlatega jesenskega listja mu zadošča za tisti hrepeneči akord, ki je tem prikupnejši, čim se naslanja na presenetljivo sigurnost sredstev, na zdravo moč brezobzirne poteze: zdi se ti, da drgečejo v slikah mišice atletove. Med najboljše prištevam „Študijo“ — jesensko drevje ob vodi, — obedve „Jeseni“, „Vaško cesto“ in krasno „Sorško polje“ v zimskem mraku, s fino daljavo. V sliki „Na polju“ požira do orgije razbeljeno ozračje vse ozadje pokrajine v pretirani meri. Novi Groharjev „Sejalec“ je najmanj enako dober kakor prvi, ki ga poznamo, a se naravnost mučno predstavlja v preveč težkem bakrenobarvenem okvirju, ki je že bolj podoben kovanim hišnim vratom, z izrezkom kakor za bizantinskega svetnika.

Aristokrat Jama razstavlja „Mlin“ v snegu s sinjevkastimi sencami, z boječim solncem, ki proseva hladni zrak. „Hrasti“, petero debel v modrosivih barvah soparice — zadaj se nadolgo zlati poljska pokrajina — so istotako večji in solidni kakor njegove slike z vrbami; te so zame najboljše, kar ob tej priliki nudi pejzaž. Nihče njegovih tovarišev ne zna tako dovršeno obvladati recepta, po katerem se zlivajo barve v očesu, nihče se ne bliža tako očitno-tisti najvišji poti, ki vodi preko skrupuloznega realizma, preko detajlov risbe in oblike v monumentalno preprostost. Ubranstvo njegovih slik je solnčna, religiozna gorkota, ki je ne manjka niti na vrlem „Portretu“ in na „Študiji“ moške glave. Naj nam bo to optimistno solnce za vso našo umetnost, kolikor je dobre in prave, in za vso njeno bodočnost lep, bodrilen simbol!

Gospe Stern-Kleinova in Jama-Radersova kažeta poleg značilnosti svojih soprogov tudi lastne vrline. Prva podaja z žensko-zmerno modernostjo sredstev izborno „Poletno solnce“, „Pokrajino“

z vrbami, z vestneje naglašeno predmetnostjo, vrlo „Študijo“ in bravurno slikano vitko „Plesalko“ v širokem belem krilcu. Njeni eauforti so poleg Sternenovih in poleg Tratnika najboljše v grafičnem oddelku. Jama - Radersova je poslala žensko študijo v solnčnem „plein-airu“, ki pa navzlic finim mesnim tonom ne kaže enakomerne uspelosti.

O umotvorih, ki jih razstavlja g. Žmitek, je težko reči krščansko besedo. Že dolgo ga vidimo marširati z elitno gardo, in še danes ne vemo zakaj . . . Njegov „Rakovnik“, „Jesen“, pridno slikana in dovolj pogojena v barvi, dobra v vodnih refleksih, vrlo opazovani „Delavec“ — so vsekakor stvari, ki se med nami domačimi lahko pokažejo; toda kako se more v dvajsetem veku najti jury, ki ne odkloni fenomenalno zarisane „Mučnega dela“, „Meglenega jutra“ in „Zime“ v cvičkovi polivki, ali istotakšne „Noč se bliža“, je globok problem. Pretenciozna afektiranost okvirov se naposled še ni tako preživela, da bi se pameten človek zgražal nad zmernimi izgredi; toda kdor vidi navadno, zelo skromno slikano študijo moža, ki sedi in premišljuje v sumljivi pozi nekakšnega „prebavnega odpočitka“, z napisom „Crimen et Poena“, obrobjeno z lesenimi zidovi ječe, kjer ne manjka niti pristnih železnih verig in spon, mora biti nesrečno zaljubljen, če se ne grohoče naglas. Krona vse nemogočnosti pa je — slikarsko škandalni — „Čuvaj“, ki ima noge za pol glave prekratke, a visi v kolosalnih dimenzijah slike in okvira na najočitnejšem mestu ter ubija že itak nevelike prednosti svojih sosedov Marčiča, Vavpotiča in Gvaiza. Njegove vezene blazinice so pač brez potrebe v razstavi.

Henrika Šantlova se zastopa z dvema portretnima študijama, korektno risano starko in s študijo mlade ženske v atelijski luči, ki plove morda v svojo škodo nekoliko preveč proti žanru. Krepka in sveže slikana, izraža dobro opazovane reflekse in mesne tone, se pridružuje boljšim delom razstave ter iznova opravičuje simpatično mnenje, ki ga uživa nadarjena slikarica med občinstvom slovenskih umetniških razstav.

Ženski glavi Ivane Kobilčeve pričata o sigurnem razpolaganju z naučljivimi sredstvi ter odbijata — zlasti dama med nemškimi lilijami — s svojo pretirano osladnostjo.

Vavpotič razstavlja 24 števil, večinoma pokrajine v olju in akvarelu. Solidne in korektne v risbi kakor v barvi, razodevajo rutiniranega risarja-ilustratorja, nad nivô vrle povprečnosti se dvigajo malokje. Ženski akt na gugalnem stolu je prijazen in fino risan, a

zmeren v luči in v barvi. Pač pa je odličen prizor „V strojnici“; sigurno izraženo vrtenje koles in efekti zunanje svetlobe so podani z mojstrstvom, ki daje sumiti, da Vavpotič ne zna biti samo dober, temveč tudi izvrsten.

Rudolf Marčič ljubi strastne barve juga, toda v slikah mu ne uspevajo povsod enako. Večerno ozarjena gora na njegovem „Solnčnem zahodu v Boki“ je naprimer kakor pobarvana z gostim, težkim rdečilom; morala bi biti pač rdeča — luč, ki pada nanjo. Tej nezadostno razviti sposobnosti v izražanju atmosfere se pridružuje črnolasto „Morje“; uboge Nereide! Lani smo videli v Ljubljani par Marčičevih akvarelov, ki so bili brez dvoma nad zmerno kakovostjo zdaj razstavljenih del.

Globočnik bi rad podal v sebi nekakega slovenskega Böcklina, slikarja kraških bajk; to izkuša doseči z originalnostjo na eni, z naslanjanjem na tuje zglede na drugi strani. Recept njegovih barv, ponekod v resnici sočnih in prosojnih, je morda zanimiv, in tudi „Krašuni“ niso dolgočasna bitja. A dasi zmore tuintam mnogo ubranosti, dasi se zdi talent, ki je zmožen razvoja, bo imela njegova izvirnost vendar šele takrat pravo veljavo, kadar se iznebi začetniškega nedostatka v risbi.

Gaspari je znan po svojih srčkanih punčkah. Tako dobro jih ume že risati, da jih menda sploh ne dela več po naravi; tu se nemara skriva vzrok, da ni česa pripominjati k njegovi „Veroniki“ in „Božji poti“. Del, ki jih po pravici pričakujemo od njega, odlikujočih se z vsemi vrlinami slikarja-poeta, se nadejamo videti prihodnjič!

Gvaiz razstavlja neusmiljen portret lepe in v barvi nemogoče „Vike“ ter še strašnejši „Zakaj“? — limonaden žanre à la „Buch für Alle“. Senca v ospredju je kakor od vroče pripalice, ozadje se koplje v hladnem jutranjem zraku, dama je kakor izrezana in prilepljena, gospod ima lep siv žaket. Reš: zakaj?

Tratnik se je odlično postavil s svojo risbo „Slepci na solncu“. Troje ljudi z ugaslimi očmi izteza obraze v pramen žarke solnčne luči, muko na licu, neutešljivo hrepenenje v sleherni črti telesa. Ta prizor se nam predstavlja v interpretaciji virtuozne Tratnikove poteze z močno, skoraj monumentalno tragiko. Kakor „Slepci“ pomenita tudi „Iskalec zakladov“ in delikatna „Študija“ lep korak navzgor; vse kaže, da se Tratnik v svoji tuintam salopni risarski tehniki s pridom pofinjuje. V grafičnem delu razstave ni videti ničesar, kar bi se dvigalo do količkej enake višine.

Eauforte g. in ge. Sternenovih sem omenil zgoraj; preostajajo vrle risbe, guaši in pasteli Saše Šantla; v njem bi imeli finega ilustratorja — če bi bilo dela zanj.

Plastika je zastopana malo in ne bolje od slikarstva. Berneker z mramorjem „Žrtve“ in z „Dramo“ ter z mehko modeliranimi „Naplavljenici“ stoji na višku. Zajčev „Relief za dekliški licej“ je toliko nebanalen, kolikor je bilo mogoče pri duhovitem predpisu naročitelja; „Slovenka“ in „Parisoval sodba“ kažeta brez nazadovanja in brez napredka vse kreposti in grehe Zajčeve drobnoplastike. Repič razstavlja tri dobre in dolgočasne portrete, o delih Ajleca in Vrbanije ni reči ni prida ni zlega; Peruzzi razstavlja čeden portret, kar še ima zakladov, jih morda hrani za drugo pot.

*
*
*

Prva razstava v paviljonu g. R. Jakopiča bi delala tisti častni vtisk, ki ga je sposobna in ki ga zasluži, če bi bila jury vršila svojo dolžnost. To se ni zgodilo. Nemogoče nam je misliti, da bi si mogla jury, sestojeca po večini iz naših najboljših umetnikov, vedoma staviti oslabiljenje lastnega uspeha in blamažo slovenske umetnosti vobče za cilj svojega opravila. Da se tudi v novem, samostojnem razstavišču ne udomači staroslovensko kompromisarstvo in dobrohotno pospeševanje diletantizma izza prejšnjih razstav, je treba protestirati takoj od začetka. Sedem, osem — nemara devet umetnikov imamo, ki smo nanje ponosni; več jih med poldrugim milijonom ljudstva ne more biti, več jih tudi ne potrebujemo. Da se pa ob večji strogosti, ki jo moramo zahtevati, ne zmanjša že itak pomanjkljivi obisk in z njim vred gmotni uspeh, je treba občinstvu več umetniške vzgoje, v šoli, v listih in z javnimi predavanji; potem bo hodilo v razstave tudi takrat, ko bodo brez mojstrov-skaz in njih zmazkov reprezentirale slovensko umetnost.

Prijateljica Lelja.

Iv. Lah.

I.

ležali smo — bilo nas je deset — po zofah, po kanapejih, po posteljah in vse križem na divanu. Prijatelj Mavricij je na mizi kuhal čaj. Gledali smo ga vsi z zaspanimi očmi, puščaj vitke cigarete, da se je dim valil pod temnim stropom ter polnil vso sobo z neprijetnim duhom. Bil je mrzel predpustni dan, mežav in dolgočasen. Po mestnih ulicah je ležal zmrzel sneg in strehe so bile okoliinokoli pobeljene. Ozrli smo se zdajpazdaj skozi megleno okno in se veselili gorkote, ki je prihajala dobrodejno od toplo zakurjene peči.

Prejšnjo noč je bila maskerada. Udeležila se je je vsa družba, zato smo bili vsi nekako sladko utrujeni in zaspani. Vsakemu so se ponavljali v spominu vsi oni lepi prizori, ki jih je bil doživel v noči, mamljivi valčki so še vedno šumeli v ušesih in v odmevih vabljivih glasov so se pojavljale pred nami vesele maske z živimi, nagajivimi očmi, plavale so kakor sanjave vile na nemirnih valovih, kakor sirene s sladkimi nasmehi, kakor skrivnostne prikazni z vabečimi zaljubljenimi očmi, — in vse to je kakor lepe sanje, kakor pesem mladosti in ljubezni bežalo naprej mimo nas in se razgubljalo v temni daljavi. Šum, nemir, godba, vrvenje in drevenje, vse to je še polnilo naše zaspane glave in vse je vabilo nas za seboj, kakor da še nekje živi ta svet, ki je prihajal k nam samo še v odmevih prečute noči. Krasno se nam je zdelo to življenje, nebeško krasno, polno, kipeče, vabeče — in naša mlada srca je napolnila sladka želja: naprej v kraljestvo divnih bajk, naprej v svet poln veselja in radosti, naprej s pesmijo ljubezni in mladosti! Kaka nebeška sreča je: živeti, ljubiti, sanjati! . . .

Toda, ko smo se ozrli drug na drugega, smo videli, da smo sami. Začutili smo samoto in pri misli nanjo je postalo prazno vsenaokrog: šum se je hipoma polegel, valčki so utihnili, maske so izginile . . . Tišina je vladala po sobi, kakor da ni v njej žive duše, razločno se je lahko slišalo vrenje v samovaru.

„Ha, ha,“ se je nenadoma zasmel prijatelj Marcij, ki je ležal vznak na postelji, „kako pusto in prazno je to življenje, fej, kako neumno! Včeraj smo plesali, danes smo sami, včeraj si lahko držal v rokah najlepšo masko, danes ležiš sam, včeraj šum, radost, življenje, danes praznota, brrr, kaka neumnost! Komaj v odmevih slišiš godbo, komaj v sanjah vidiš krasne oči, rdeče ustnice, bele roke. Zakaj ni svet drugačen? Zakaj ne počivamo zdaj skupaj, da bi se spominjali vesele noči in se pogovorili o vrednosti življenja? Ha, kaka glupost: enkrat pogledaš v nebesa in te vržejo nazaj v pekel, a-a . . .“

„Ni večnosti v življenju, prijatelj,“ je rekel Mario, ki je sedel na divanu in gledal za oblački dima, dvigajočimi se nad njegovo cigareto.

„A treba je ustvariti večnost — večnost radosti v življenju, mislim,“ je odgovoril Marcij: „Ali se vam ne zdi, da smo kakor v ječi? Kak zmisel nam ima, da sedaj sedimo tu tako sami, kakor da smo izvržek človeštva? Ali nimamo pravice do življenja? Ako smo včeraj igrali maskrado, zakaj bi je ne mogli danes, kak zmisel ima, ločiti ljudi, ki si žele bifi skupaj? . . .“

„Tebi se hoče ljubiti,“ je rekel v svojem znanem resnem tonu prijatelj Aleksij in je prikimal z glavo. Sedel je kakor po navadi na koncu zofe v kotu. Vsa njegova postava je spominjala na ono temno osebo, ki sedi na skrajnem koncu Balestrierijeve slike „Beethoven“. Dve vrsti trdih, dolgih črnih las sta mu pokrivali obe strani glave in med njima je sedel tih, zamišljen obraz z globokimi očmi.

„Kako krasno bi bilo naprimer,“ je začel zopet Marcij po kratkem molku, „ko bi sedaj sedela poleg mene ona lepa bela maska, ki sem ji v noči poljubil roko! Nisem še videl krasnejše roke, ljudje božji, in tudi rok ne poljubljam zastonj, ampak . . .“

„Ti si se zaljubil v roko,“ je rekel Mario z veselim glasom in vsi smo se zasmeli.

„So ein verliebter Tor verpufft
euch Sonne, Mond und alle Sterne
zum Zeitvertreib dem Liebchen in die Luft.“

je citiral naš Mefistofilus, ki se je imenoval Grin in je dobil svoje ime zato, ker je govoril vedno z Mefistovimi besedami; tudi vsa njegova zunanost je silila vsakega k misli, da mu je bil Mefisto oče. Pikrost in rezkost sta sršali iz vseh njegovih besedi in ves svet okoli njega je bil samo predmet njegovemu zasmehu.

„Človek ljubi to, kar je krasno“ . . . je rekel Marcij.

„In kar je dobro,“ je pripomnil Sep, ki je ležal poleg Grina s svojo mandolino. Nisi si mogel predstavljati bolj živega harlekina, nego je bil Sep, naš ljubljeni Sep s svojo mandolino.

„Ein Blick von dir, ein Wort mehr enthält,
als alle Weisheit dieser Welt.“

je citiral prezirljivo Mefistofilus.

„Kaj za vraga modrujete!“ je rekel prijatelj Mavricij in je začel točiti čaj v čaše. „Krasna roka, dobra roka, kaj o tem govorite? In celo pri ženskah! Kaj je pri njih sploh dobrega!“ Prijatelj Mavricij je bil sovražnik žensk.

„A, ti materijalist,“ je rekel Marcij, „ki ti je čaša čaja več nego najlepše oči! Hm . . . Ampak kako bi ne bila dobra taka krasna bela ročica, ali si moreš misliti, da bi ne bila dobra?“ Govoril je s sanjavim, hrepenečim, napol smehljajočim se glasom.

„Morda ti je to težko misliti, ker te mami krasota, ampak v lepi čaši ni vselej tudi dobra pijača,“ je rekel Mavricij.

„Razumem — ali o tem nisem hotel danes govoriti; toda tudi krasna ženska more biti dobra.“

„Mogoče, ampak navadno ni.“

Prijatelj Roba, ki je sedel dozdej molče v naslanjaču, je vstal in puhnil velik oblak dima predse. Bil je najstarejši med nami in največji umetnik ampirskega sloga, ki se je kazal v vseh njegovih delih; tiha zapuščenost in sladko hrepenenje se je strnilo v njegovi umetniški duši in iz nje so se rodile one občudovane slike, ki so mu prinesle toliko slave. Bil je to globok filozof, glasnik novega lepšega življenja in vesele lepe umetnosti. Gospodične, ki so se zaljubljele v njegove krasne podobe, so bile prepričane, da jih je slikala roka zelo srečnega umetnika. Toda to ni bilo res; prijatelj Roba je bil zelo resen človek, njegov obraz je bil mračen in teman in celo v njegovem nasmehu se je kazala skrita žalost. Ko je stal, smo mislili, da izgovori modro besedo, pa je molče pristopil k oknu in se tam naslonil.

Zato se je zasmel Mario s svojim prezirljivim smehom in rekel: „Marcij, Marcij, poslušaj, povem ti povest: Poznal sem gospodično, ki je imela krasne bele roke. Poljubljal bi jih bil človek noč in dan. Imela je nebeško lepo ime.“

„In ti si jo ljubil,“ je pripomnil z debelim, osornim glasom Godov, ki je med nami najbolj ljubil Márija. Bil je to mojster velikih novih idej, katere je predstavljal v slikah, ki so se odlikovale

po predrznosti v izražanju ter kazale veliko, surovo silo svojega mojstra. In vendar nismo poznali blažje duše na svetu. Bil je kozav, nosil je široko divjo brado, a iz neljubeznivega njegovega obraza so sijale neskončno mile oči.

„Da,“ je govoril Mario z glasom, kakor da igra Hamleta; v takem tonu je najrajši govoril, kadar je govoril o ženskah ta ljubljenec žensk, ki smo o njem menili vsi, da ne zna ljubiti. „Da, ljubil sem jo,“ je ponovil, „in kako! In vidite, ona krasna bela roka je znala pisati tudi krasna bela pisma o ljubezni. In nekoč je prišla v mesto: prvi dan je obiskala samostan in svoje nekdanje vzgojiteljice, drugi dan je posetila svoje znance — in tretji dan mi je milostno dovolila, da sem prišel k njej na promenado, kjer me je čakala s svojimi znanci. Ha, ha, to je bila ona krasna bela roka!“ Mario se je strupeno zasmejal.

„Mario!“ je rekel resno prijatelj Roba, kajti poznal je Emanuelo in mu je bilo žal; pa tudi Mária je hotel pomiriti. A dosegel je prav nasprotno, kajti Mario se je zasmejal zopet s prezirljivim usmehom, ki je izražal vso njegovo boleost, in je nadaljeval:

„Čuj, Marcij! In skesala se je, da mi je to storila in mi napisala lepo pismo. Odpustil sem vse, ako sploh imajo kaj odpuščati oni, ki ljubijo. In težko sem pričakoval, da pride zopet v mesto. V sladkem pričakovanju sem jo srečal nekega večera na ulici — z gledališkim igralcem in se mi je izognila. Ha, tako dobra je krasna bela roka!“

„Mario,“ je vzkliknil Godov, ko je Mario končal svojo povest z obupnim smehom, in ga je prijel za roko.

Sep je zaigral na mandolino in Grin je citiral Fausta: Das ewig Weibliche . . .

Mavricij je podajal čaj in je rekel Marciju:

„Marcij, napij se čaja v sladki nadi, da ti ga bo nekoč podajala krasna bela roka; želim ti, da bi ne bil slabši od tega, a se bojim, da ne bo boljši.“

Marcij je bil obležal na postelji in se je zagledal v strop. Vse, kar je slišal, ga ni moglo motiti, da bi ne sanjal o krasni maski z belimi rokami.

Aleksej se je predramil v kotu iz svoje zamišljenosti, popravil si je lase, ki so mu bili zlezli na obraz, z obema rokama in je rekel:

„Prijatelji, spomnil sem se povesti, ki govori proti vam. Spomnil sem se je zato, ker je danes po maskeradi in ker govorite o belih rokah in o dobrih ženskah.“ Govoril je s težkim, počasnim glasom

„Dobro,“ se je oglasil Marcij, „ampak jaz nisem hotel govoriti o tem. Hotel sem samo povedati, da bi moralo biti drugače na svetu. Nas je deset, in kdo ima danes rendezvous?“

Vsi smo molčali.

„Kdor bi se bil potrudil, bi ga imel,“ je rekel Roba.

„Vidite, to je nezmisel življenja!“ je rekel Marcij. „Kako za vruga živimo: zakaj ne sedimo v lepih veselih sobah med prijaznimi gospodičnami . . .“

„Ne govori o prijaznih gospodičnah,“ je rekel prijatelj Mavricij.

„. . . zakaj ne doni okoli nas vabljiva pesem klavirja, zakaj ne vidimo ljubeznivih obrazov s sladkimi smehljaji, z živimi očmi? Kdo je ustvaril ta neumni svet?“

„Bon ton“ je rekel Godov prezirljivo.

„Kaj, kdo si je izmislil to glupost?“

„Družba,“ je odgovoril Godov.

„A, družba? Zato ležimo mi tukaj sami. Prijatelji, razložite mi, kaj je bon ton, kaj je družba in druge take neumnosti. Pripravljen sem poslušati.“

„Bon ton je ograja tiste družbe, ki se boji človeka,“ je definiral Godov in srebal čaj.

„A, zato torej mi ne moremo tja, ker smo ljudje,“ je rekel Marcij.

„Moreš,“ je rekel Mavricij, „ampak v dveh urah si sit, ali pa prestaneš biti to, kar si.“

Zasmejali smo se vsi, celo prijatelj Roba se je posmejal in Mario je postal dobre volje.

„Torej je vendar vredno, da se o stvari govori,“ je rekel Marcij.

„Seveda,“ je rekel Mario, „zdi se mi, da se ti zelo hoče ljubiti.“

„Ne toliko ljubiti kakor izpremeniti življenje v nekaj ljubezni vrednega . . .“

„Dokler bo gospodična s krasnimi belimi rokami znotraj ograje, potem veš, kaj je: v dveh urah sit ali pa prestaneš biti naš Marcij.“

„Ali misliš, da se ograja ne da podreti?“

„Vse se da podreti, kar so postavili ljudje. Ampak družba drži ograjo, ker ograja drži družbo z vsemi njenimi slabostmi. Če pade eno, pade tudi drugo.“

„In to je treba,“ je rekel Marcij, „kajti potem šele vstane nova družba, novo življenje. O tem sem hotel govoriti.“

„Toda ženske bodo proti temu,“ je rekel Mavricij, „ker so slabe, ker so usužnjene v formo in ker uničujejo vse, kar je dobrega.“

Aleksij je dvignil glavo. „Ni res,“ je rekel kratko.

„Vse ženske so egoistke, in če ljubijo, ljubijo egoistno, zato pa . . .“

„To ni res,“ je ponovil Aleksij.

„In morajo biti egoistne, ker je njih socialno stališče . . .“

„Ni res,“ je ponovil zopet Aleksej.

„Vprašaj Ibsena,“ je trdil Mavricij odločno, „no, in ti, Mario, govori . . .“

Za trenotek je nastal molk. Čez nekaj časa je začel citirati Grin svoje verze:

„Jaz nekaj bi povedal rad
in nekaj rad bi svetoval.
Od žensk ni nihče bil bogat,
a kriv je sam, kdor je ubog;

jaz Marte, Margaretke sem poznal
in videl sem, da le takrat
sem nekaj jim postal,
če sem postal jim — bog.

Najkrasnejše nasvete je dal Mefisto učencu, ko ga je poučeval o ženskah.“

„Zdi se mi, da govore slepci o barvah“, je rekel Aleksej. „Hotel bi, da bi poznali veliko resnico: bon ton, ograja in drugo mine, kadar bodo ljudje zmožni višjih čuvstev, ki bodo prihajala iz globokega poznanja človeške duše; takrat bodo ljudje razumeli sami sebe in svoj veliki poklic. Takrat ne bomo sanjali sami, kakor danes prijatelj Marcij, kajti vstalo bo novo življenje, vredno ljubezni, veliko in polno, kakor ga danes čutimo v svojem hrepenenju; takrat ne bo kipela iz nas jeza užaljene ljubezni, ki je danes premagala zaljubljenega Marija, kajti ona pride prej k njemu, nego bo sploh o drugih pomislila; takrat ne bo nihče govoril besed, ki jih je danes govoril prijatelj Mavricij, kajti ne bodo imeli vzroka. Pravijo, da je resnica vedno v sredi, ampak to velja za srednje ljudi. Človek, ki stoji višje, ima tudi višjo resnico in živi lepše življenje, ki je vedno povračilo samemu sebi ter postane delež vseh onih, ki ga ljubijo. Vi vsi ljubite življenje, ampak ljubiti življenje se pravi: delati življenje. In treba je ustvariti novo življenje, a to vse se ne zgodi tu, ampak tam v življenju. Kdor veruje v višjega človeka, mora verovati tudi v višje življenje, zato gre in živi po tej svoji veri, ne govori, pravim, ampak živi. In sedaj se mi zdi, da pričakujete povesti . . .“

(Dalje prihodnjič.)

O napakah in pravilih slovenskega pisanja.

Piše dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

II. „Ampak na svidenje!“

1.)

eznik „ampak“ je dandanašnji sila priljubljen. V navadnem govoru se ampakuje pri vsaki priliki in nepriliki; po končani veselici se konstatuje: „ampak lepo je bilo“; prijatelj vabi prijatelja: „ampak kmalu me obišči“; kdor pri sejah kaj ugovarja, začenja svoje besede z „ampak“;

če govornik ne ve prav dalje ali če mu ne pride pravi izraz na jezik, si pomaga s prav na dolgo potegnjenim „ampak“; otroka, ki je rabil kak nedostojen izraz, pokara oče z vzklikom: „ampak!“ — Skratka, „ampak“ je postal univerzalno jezikovno sredstvo, porabno v vseh slučajih, v vseh stavkih in tudi brez stavkov. Pripušča pa pri izreki tudi vse nianse, da se izražajo najrazličnejši občutki: od ogorčenega „âmpāk!!“ ki ima v svojem spremstvu prepir, šibo in klofute, pa do resnega „âmpāk“, ki ž njim posvari ljubeča mamica svojo razvajeno edinico, in do vzdihnjenega „âmpāk“ zaljubljenec pelje dolga lestva raznih „ampakov“. Vsi opravljajo svojo službo, a so le pritepenci, napačneži.

„Ampak“ je zelo izrazita, krepko doneča beseda z nekoliko eksotnim koloritom; zato se v današnjih časih tako oprijemlje tal; saj bi vsak rad prevpil druge z bobnečnostjo in senzačnostjo. Za glasnimi besedami je često treba prikrivati praznoto vsebine; nasuti se morajo ušesa, čeprav ostaneta prazna srce in um. Pač zato so si pisatelji izbrali njo, ne pa enakopomembnih „temveč“ ali „marveč“.

To ampakovanje narašča vidno šele v zadnjih šestih letih (izza l. 1902.). Dotlej se je rabil „ampak“ le v svojem pravilnem pomenu. Od leta 1902. so ga pa vzeli nekateri pisatelji na muho in so ga pogajali češče in češče; število „ampakov“ postaja večje od leta do leta; to bi se dalo statistično zasledovati. Da je ta struja naraščala in še narašča, temu je vzrok to značilno dejstvo, da so baš vodilni naši pisatelji prvi negovali svoj „ampak“ in da so še dandanašnji

prvi njegovi gojitelji. Mislim, da se ne motim, ako devljem početke „ampakovanja“ naravnost na rovaš Cankarju. Videli bomo pozneje, kako so se pri njem razplojali „ampaki“. No, in njegovi posnemalci in posili-učenci so hitro zazrli to Cankarjevo čipko in so si jo pričeli tudi obešati, da bi bili podobni svojemu mojstru.

Kdaj je „ampak“ napačen? Najočitneje, kadar stoji kot samostojen veznik v začetku stavka ali celo odstavka in — kar postaja bolj in bolj priljubljeno — v začetku govora sploh: „Ampak zdaj bom še jaz rekel eno!“ Kajti veznik „ampak“ ni nikoli samostojen, marveč se naslanja na sprednji stavek, na prej izraženo misel, napram kateri zastopa nasprotno mnenje. „Ampak“ je potemtakem protiven veznik in je torej nadalje napačen povsod, kjer ni protivnosti. Tisti frazarski: „Ampak pojdimo!“ „Ampak jej no!“ „Ampak danes je lep dan!“ so grda razvada, ki naj bi značila originalnost in modernost.

V redkih izbranih slučajih bi pač mogel tudi kak tak začetni in dozdevno samostojni „ampak“ biti na svojem mestu in prav učinkovati: v pretrgani govorici, ki je lastna strasti, zagrizenosti, zaničevanju, resignaciji. Ta učinkovitost je tudi, se mi zdi, napotila Cankarja, da je pričel uvajati ta nove vrste „ampak“. Saj je bila ta beseda kakor nalašč za njegov impresionistni slog in baš za strast, zagrizenost itd. Ustrezala bi njegovi psihični slovnici, ki sem o njej govoril v uvodu; češ, nekaj se pove, drugo si misli sam: „ampak“ stoji tu, to pa, čemur on nasprotuje, si dostaviš sam v duhu. Take vrste je prvi zgled za naš „ampak“, ki sem ga zasledil pri Cankarju l. 1902., ko pravi „Kralj na Betajnovi“ (str. 47.): „Smili se mi; ampak to so principi“. Strogo slovnico je ta „ampak“ seveda napačen, ker njegov stavek ne stoji sploh v nikakem, zato tudi ne v protivnem razmerju s sprednjim; a ta „ampak“ nas sili, da si v duhu poiščemo duševne zveze med stavkoma, kakor je pač bila v govornikovem srcu. —

Take zglede pripušča tudi strogi slovnicař in ima veselje ž njimi; psihična slovnica je vedno zanimiva. Nikakor mu pa ne ugaja, če vidi, da se zgledi načelomu množijo v reklamne svrhe, hoteč izzvati psihičnost, kjer je ni. Neprijetno se čuti preobrnjeni položaj: prej je bila psihičnost podstava in vzrok jezikovne posebnosti, zdaj naj bi bila jezikovna posebnost vzrok — psihičnosti! Kolika zmeta! Prej iskrenost, zdaj manira! Prej bomba, zdaj balonček! . . . „Jaz sem umetnik, ampak denarja nimam“, tako pravi Cankar („Novo življenje“, 1908, stran 12.). Dobro! Temu „ampak“

še pomaga psihična slovnica. „Kaj je pravzaprav na tej ženski? Ampak ženska je . . . in to je njena moč“; tudi ta stavek še pripuščamo Šorliju („Novele in črtice“ 1907, stran 150.).

Na noben način pa niso opravičljivi stavki: „Ubil si me skoro, ampak jaz sem krščanska ženska. Če bi ne imel toliko dela, jaz bi se skregal s teboj, ampak jaz imam dvanajst torb naročenih. — Beračica je, beračica, ampak Lojz pravi, da ne vzame druge“. (Zofka Kveder, „Amerikanci“, str. 38, 7.) — „Seveda se to in ono pozabi, ampak kdaj se pozabi“. (Pugelj, Zab. knj. 1908, 96.) „Bilo je kakor v sanjah, ampak vedel je tisto noč, da je zgradil pota.“ — „Pest bi udarila v čist obraz, ampak udarila bi. Tudi ti si izkusil, siromak; ampak nič ne žalujmo. Grbast dvorski norec je bil, ampak eleganten, resen in spodoben človek.“ (Cankar, „Novo življ.“ 7, 10, 28, 82.) „Mislil sem se že oženiti, enkrat. Ampak dolgo je od tistih dob“ (Levstik, Obsojenci, 106.). Posebno debeli zgledi se nahajajo pri Šorliju - Maupassantu: „Lujiza je umrla; ampak(!) tudi moj oče in moja mati sta umrla“ (stran 80.); „nakupil sem zdravil, ampak ona jih ni hotela. Jokala je; ampak(!) kaj naj bi storil?“ (Str. 82.) „Omožiti, stric? Ampak(!) s kom?“ (Str. 194.) „Sluga se je blazno zaljubil v dekle; ampak zaljubil tako, kakor danes tudi ni več mogoče. Dekle je odgovorilo, da ji je znano, kako jo ima Jean rad, ampak ona ga ne mara“. (Str. 78, 80.) — Takih zgledov je mnogo, premnogo!

V vseh teh slučajih bi moral stati kak drug veznik, ki stoji samostojno (a, ali, pa, toda, vendar), ali pa bi se opustil vsak veznik: n. pr. „Lujiza je umrla; (a) umrla sta tudi moj oče in moja mati“; „Pest bi udarila v čist obraz, vendar bi udarila“ i. t. d.

2.) Nadaljnji pogoj za pravilno rabo našega veznika je ta, da mora biti sprednji stavek **zanikan**; proti njemu izraža „ampak“ pozitivno, nasprotno mnenje. Ako torej v prejšnjem stavku ni nikalnice, je pravzaprav vsak sledeči „ampak“ napačen. Baš na to se nič ne pazi! Prav je n. pr. sledeči stavek (Šorli, Novele, 205): „To je tragično. Ne to, da sva si povedala vse, ampak to, da čutiva to disharmonijo med najinima dušama.“ — Ni pa dovolj, da je sprednji stavek pač nikalen; lahko je nikalen, vendar je „ampak“ napačen. Vzemimo tri stavke: 1.) „Nič mi ni; ampak dečko je prihajal le bolj in bolj suh“ (Šorli - Maupassant, 192). 2.) „Videl si ljudi, ki niso manj trpeli od tebe; ampak ti nisi videl njih trpljenja“. (Cankar, „Novo življ.“, str. 88.);

3.) „Tistih dveh člankov nisem čital, ampak takoj se mi je stvar zdela sumljiva.“ (Milčinski, Igračke, 67.) — Vsi trije sprednji stavki so nikalni, a vendar je tukajšnji „ampak“ napačen izraz za nasprotnost; nadomeščati bi ga morali prej omenjeni vezniki (a, toda itd.). Zakaj? Zato, ker je „ampak“ pravilen le tedaj, kadar se ž njim oporeka **naravnost** tistemu in **istemu** mnenju, ki je bilo prej zanikano. V gorenjih treh stavkih pa je položaj povsem drugačen; zanikano je nekaj čisto drugega, nego se potem uvaja z „ampak“. V prvem stavku se pove, da „mi nič ni“, a dečko (!) postaja suh. Da bi se smel staviti „ampak“, bi se stavek moral glasiti n. pr.: „Nič mi ni, ampak dobro se počutim.“ Pri 2. stavku je prvi del le navidezno zanikan; nikalnico ima le nepomembni odvisni stavek, a nima je glavni stavek („Videl si ljudi“); zato je ta „ampak“ zvrhoma napačen. In 3. stavek ne oporeka trditvi, da člankov „nisem čital“, ampak omenja čisto samostojno in novo misel: da se mi je „stvar zdela sumljiva“. Veznik „ampak“ bi bil pravilen n. pr. v temle stavku: „Tistih dveh člankov nisem čital, ampak sem ju prezrl.“ — Dober bi bil n. pr. stavek: „Jaz ne grem, ampak ti pojdi“; reči pa moram: „Jaz ne grem, a („ampak“ bi bil napačen!) veselilo me bo, če prideš ti“. Prav je: „Nisem močan, a ta kamen vzdignem“; če pa dodenem v drugem delu naravnostno oporekanje prvemu, potem je „ampak“ prav: „Nisem močan, ampak celo slabček sem.“ Pri novih, drugostranskih trditvah se „ampak“ ne sme staviti.

Iz istega vzroka so napačni n. pr. stavki: „Ni tisto, je rekla Hana. Ampak zakaj je moje srce potrto?“ (Cankar, „Aleš“ 73.) — „Ne bomo ti šteli grizljajev. Ampak če se ti ne zdi, pa srečo na pot!“ (Cankar, „Hlapec Jernej“) — „Vrag vedi za neki takoimenovani narod, ki sicer ne kupuje knjig in jih ne bere, ampak je kljub temu strog sodnik umetnosti.“ (Cankar, „Gospa Judit“, 6.) — „Svatovstva se samo veseli, a ne iztegne rok po jedi. Ampak če bi bil vseeno modrijan.“ (Levstik, „Obsojenci“ 87.) — Tudi tukaj se ne oporeka zanikani misli naravnost in kot taki, ampak se izraža drugotno nasprotje.

Mešanica vseh napak, ki jim je „ampak“ izpostavljen, je razsuta v teh stavkih: „Beračica je za berača. Ampak Lojz pravi, da ne vzame druge. — Da nisem jaz skrbela za hišo, ne bi imeli nič. Ampak zato pravim: Ti boš delal po moji volji; če ne, pa še groša ne dobiš. — Ampak radi ga imate le. Rada ga imam že. Ampak poslušati mora.“ To vse je na eni strani! (Zofka Kveder, „Amerikanci“ str. 7.)

3.) Tako se je izgubila zavest za pravilno rabo našega veznika. Najlaglje se da prodiranje „ampakovanja“ zasledovati pri Cankarju, ker se pri njem moremo naslanjati na dvanajstletno dobo njegovega razvoja; saj je že pred dvema letoma praznoval svojo desetletnico. Cankar je tudi pač prvi vpeljal v svojo tehniko ta „ampak“, a le polagoma in oprezno. V njegovih „Vinjetah“ (iz leta 1899.) nisem zasledil nobenega nepotrebne „ampaka“, takisto ne v „Rudi“ (l. 1900), ne v „Knjigi za lehkomišelnje ljudi“ (l. 1901.) in ne v „Narodnem blagru“ (l. 1902.). Mogoče je seveda, da sem kak zgledec prezrl, a tak bi tudi le potrdil dejstvo, da Cankar v prvih svojih knjigah ni poznal ampakovanja. Na prva taka zgleda sem naletel v „Kralju na Betajnovi“ (takisto iz l. 1902.); enega (str. 47.) sem navajal že zgoraj; drugi (str. 46.) se glasi: „To je bilo lepo in prav. Ampak, ali veste, kaj se pravi, upreti se svojemu gospodarju?“ — Pretečeta dve leti, izide (l. 1904.) „Gospa Judit“ in že čitamo v „Predgovoru“ (str. 5—6) lepo vrsto „ampakov“, še vedno značilne Cankarjeve vrste, n. pr. „Jajca, ki jih prodajate, so dobra jajca. Ampak petelin je nemoralen.“ Pomembno pa je, da je Cankar s temi „ampaki“ radodaren le v preprosto pisanem, le polemičnem „Predgovoru“ te knjige, v spisu samem pa, ki je umerjen za umetniško presojo, se jih vede ali nevede ogiblje; zabeležil sem si le enega (stran 6.).

In pri tem sistemu je Cankar vobče ostal do današnjega dne: v priličnih spisih, objavljenih po listih in zbornikih, srečavamo „ampake“ prav mnogokrat; v svojih samostojnih knjigah pa jih je rabil dokaj manj in obično v slučajih, ko pisatelj prekinja eno misel in uvaja novo, nepričakovano: nekak „a propos“. V „Nini“ sem si podčrtal eden zgled (str. 106.): „Glej jo nesrečnico, na bolnega starca priklenjeno. Ampak jaz sem bolj zdrav nego ona“. — Več jih je v Alešu (iz leta 1907.) in ti so precej frazasti, nič Cankarjevi: „Glas je še tvoj, ampak (!) obraz je bil drugačen“. (Str. 70.) Napačni so tudi nikalni: „Tega ti nocoj ne morem povedati, ampak še pride dan in pride čas.“ (Stran 39.; zgled s strani 73. sem navedel že zgoraj.) — Skrbnejši je v tem oziru „Hlapec Jernej“. Tudi „Krpanova kobila“ je zelo oglašena. Na strani 64. sem našel prav Cankarjev (1907) stavek: „Modre so vaše besede. Ampak vaša radost je moja žalost.“

Drugi pisatelji so kmalu zapazili te izrazite Cankarjeve „ampake“ in so jih pričeli rabiti bolj ali manj povprek. Nekatere sem omenjal že prej. Zelo oprezno piše Levstik, ki sploh spoštuje jezik; v „Obsojencih“ je res nekaj „ampakov“, a obično piše vendar „toda“,

„ali“ itd. (Gl. str. 8., 9., 21., 54., 55.) Pugelj ampakuje le tuintam (Zab. knj. 1908, 96). V Murnikovih treh natisnjenih knjigah nisem zapazil nič takega; a v rokopisu, ki sem 'ga imel pred kratkim v rokah, je „ampakov“ prav mnogo. Šorli piše v Maupassantovem prevodu vse polno „ampakov“ (razen že navedenih še n. pr. na str. 77., 192., 196., 197., 199., često kupoma); jako malo pa jih je v „Novelah in črticah“, in sicer niti na takih mestih, kjer bi jih pričakovali; zato se mi zdi, da je to lepo knjigo, zlasti prvo polovico, nekdo jezikovno pregledal z ozirom na tako drobnjavo. Je še pač v njej nekaj „ampakov“ (str. 103., 148., 150., 152. 157.), a niso tako hudi kakor v omenjenem prevodu iz francoščine, ki mu sploh nedostaje pile.

„Ampak“ se torej naj govori in piše le tedaj, kadar se pove naravnostno nasprotje kaki nikalni, prej izraženi misli.

Napačen je torej vsak „ampak“, ki 1.) stoji za trdilnim sprednjim stavkom, nadalje 2.) tudi vsak, ki uvaja k prednjemu nikalnemu izrazu kako novo, ne le nikalnemu nasprotujočo trditev; 3) vsak, ki je le vezalen, zlasti v začetku stavkovnih skupin in odstavkov. — Edino v dosego posebnega efekta je morda kak tak „ampak“ izjemoma kdaj dopustljiv, nikakor pa ne kot redno tehnično sredstvo.

Fatima.

Ko zrem za teboj, ti djaur prekrasni,
ognjena mi strast razvneba teló,
kaj mar mi je koran, prorok, kalifi,
razkošni ta harem — bahantno nebó.

Kaj mar so mi palme, opojne levkoje,
v naročaj le tvoj mi srcé koprni,
kaj mar mi je solnce, narcise cvetoče,
nebo nedosežno moje si ti.

Ljubezni pekoče južnega solnca
in Lejle ne bodeš užival nikdar,
srcé ti prebode stara Sulejka,
nabrušen, otrovljen že moj je handžar.

Na bledih ustnih zadnji vzdih,
pogled steklen in strt,
tako užila strast bom tvojo,
ljubezen vso in smrt.

Mara Tavčar.

Povest Ivana Polaja.

Podlimbarski.

(Dalje.)

16.

liferantom Majerjem sem imel dosti službenega posla in mnogo je prihajal k meni v pisarno. Nekoč mi je potožil, da mu hoče zdravnik izvreči dobavo kruha, češ: kruh je opresen, žarkega okusa, deloma ožgan, s peskom in malcem zamešan in ne tehta predpisane teže. „Ali Bog pravični — Gott der Gerechte — mi je priča, bridko naj me kaznuje, če kruh ni rahel, slasten, tečen, užiten, iz samega čistega zrna in redilen. Ko bi hoteli vi, gospod Polaj, pregovoriti gospoda zdravnika, bil bi vam zelo hvaležen. Nagradil bi vas, ako bi vsaj blagovolili ublažiti ostri slog, v katerem sestavljate zapisnike. Pri intendanci sem kot pošten človek na dobrem glasu, ako se pa nabere toliko rezkih zapisnikov tam, mi utegnejo vzeti moje vojaške dobave — aj-vaj! Bodite milostljiv, gospod častniški aspirant! Za sedaj ta-le majhna nagrada, ko potegnem denar pri vojaškem dobavnem uradu — drugi teden se popeljem na Dunaj — bo pa več.“ Pri teh besedah je položil desetak na mizo, nakar sem pognal desetak in Majerja iz pisarne. Od tistega dne nisem šel nikdar več v kavarno. Iznebiti pa se Majerja nisem mogel, ker vsakih pet dni je prišel, če ni poslal delavca k meni po izkaz, kako naj se razdeli dobava na posamezne čete, konec meseca pa je po obračunu dobival v moji pisarni pobotnico za dobavljene stvari.

Dva tedna sta pretekla, kar nisem več hodil v kavarno. Pogrešal je nisem, no, zdi se mi, da me je močno pogrešala Marta. Neko dopoldne proti koncu majnika je plaha in nemirna stopila v mojo pisarno. „Oprostite, gospod Polaj, ker vi nočete priti k nam, pridem pa jaz k vam. Moj oče ne utegne.“

„Jako me veseli, gospica Marta; pobotnica je pripravljena,“ sem pohitel, nekoliko zmeden ob nenavadnem posetu. „Ali to obžalujem, da ste me zalotili v takšnem neredu. Glejte, moja spalnica je tudi moja delavnica in one dni, ko sem bil zaprt, mi je bila tudi ječa in obednica; vse pritikline se nahajajo med temi štirimi stenami.“

„Gospod Polaj, zakaj ne pridete več k nam?“ je vprašala z glasom, ki me je spravil v zadrego. „Kaj smo se vam zamerili?“

Kaj naj odgovorim? Da sem njenega očeta zaradi poskušane podkupa porinil iz sobe? Da mi je bila zoprna njena vsiljivost, ki mi gre baš danes k srcu?

„Dela imam dosti, gospica,“ sem odgovoril s pridurnjenim glasom, iz katerega je lahko posnela neodkritost. „Čez dober mesec dni pojdemo iz Moravana in sedaj mi nastane zopet mnogo posla. Od jutra do trde noči bom priklenjen k tej-le mizi.“

„Torej več nočete k nam. Čakajte! Oh, za Albino imate pa toliko časa! Žal mi je za vas, ker ji brezuspešno dvorite. Njo vzame ali Tegl, ali nadučitelj, ali pa Klic. Precej, ko odrinete iz Moravana, vas pozabi.“ Toliko ljubkosti in prisrčnosti še nikoli ni bilo v njenem glasu. Solza je zableščala v njenem očesu in ginjen sem jo gledal.

Takrat je nekdo potrkal na vrata. „Prosim, prosim!“ sem kliknil ter stopil od Marte k mizi. V sobo je stopila mlada dama židovskega pokolenja v temni popotni obleki, z lično usnjeno torbico v roki. Dami sta se presenečeni spogledali. Marta je do ušes zardela, lice se ji je raztegnilo. Podal sem ji pobotnico in s poklonom sem jo spremil do vrat. Odhajaje me je z očitajočim, skoraj zlobnim nasmehom pogledala in v meni je na mah izginilo prejšnje sočutje do nje. Komedijantinja kakor vse! — sem rekel sam v sebi. In nastopila je druga komedijantinja.

„S kom imam čast? Česa želite?“ sem vprašal, stopivši pred damo. S povzdignjenimi obrvami sem ugibal, s kom imam opraviti, zroč v njene kakor orehi debele oči, na njeno gladko, belo čelo, katero so obkrožali črni lasje, trdi, kakor bi igličje raslo iz glave.

Dama je postavila svojo torbo na stol in odpiraje jo je gostolela z maslenim deklamatorskim glasom: „Jaz sem potovalka Emilija Ris svetovnoznane dunajske tvrdke Molitor & Comp., ki izdeluje najcenejše, najfinejše in najbolj pripoznano črnilo in mazilo za usnjeno blago vseh vrst. Blagovolite, gospod častniški aspirant, in prepričajte se sami!“ Začela je razkladati po mizi svoje škatlice in doze.

„Gospica, nikar ne razkladajte, ničesar ne kupim.“

Kakor bi ne bila slišala moje pripombe, je nadaljevala z glasom, ki je izražal trdno vero v dobro stvar: „Mi izdelujemo najboljše blago te vrste. Namreč . . . po dolgih poizkusih se je posrečilo odstraniti iz takšnih izdelkov vse sestavine, ki bi mogle škodovati usnju. Svetovnoznani tvrdki Molitor & Comp. je pripadel po dolgem

konkurenčnem boju venec zmage. Kemična preizkuševališča so do gnala, da je edino naša tvrdka priporočljiva. Neštevilno diplom in priznanj priča o naši solidnosti. V Avstriji obslužujem vse polke in tudi vi morate kaj naročiti pri meni.“ Pokazala je vrsto belih zob in se mi sladko nasmejala.

„Z menoj ne bo nič.“

„Tudi v inozemstvo pošiljamo, v Nemčijo, Egipt —“

„Me veseli, ali —“

„Prečitajte naša naročilna in pohvalna pisma iz vseh delov sveta!“ Iz torbice je izvadila neko reklamno knjižico ter mi jo važno molila, da jo čitam.

„Nimam časa, gospica — oprostite!“

„Poslušajte!“ Stopila je bliže in tako je stala ob moji strani, da se je z bujno grudjo zadevala ob komolec moje desnice. „Tu stoji priznanje podpolkovnika grofa Platerja, tu dalje se izraža huzarski polkovnik grof Erdekhaza skrajno ugodno o mojem blagu, tu ga hvali in na novo naroča baron Rajnbaba — priznanje egip tovskega generala Mithat paše — pruskega gardnega kapitana Fon Kikerica — kontreadmiral —“

Gledaje na njen beli prstek, ki mi je pokazal vsa ta imena, sem ji hladnokrvno prestrigel besedo: „Prosim — naši vojaki si črnili in mazila sami kupujejo pri tukajšnjih trgovcih. Nisem njih branjevec.“

„To je velika škoda za jermenje in obutev, ker trgovci prodajajo škodljivo blago iz kakšne zakotne tovarne. Za poskušnjo naročite vsaj 600 škatlic.“ Dvigala je z mize krabice eno za drugo, imenovala njih cene, smejoč se jim, kakor bi se v njih nahajali sami polizki. Potem je lokavo blesteče oči proseče vprla vame. „Vsaj 600 škatlic — no!“ Zopet se je podrgnila ob mojo desnico. „Takšen lep gospod! . . . Imate li krpico usnja?“

„Nimam.“

„Pa jaz poiščem.“ Segla je v torbico po krpo novega usnja. Namazala je usnje ter mi pokazala, kako se je mazilo na njem razlezlo in vniklo, vsled česar so se ji usta zacedila s slinami.

„Idite k našemu kapetanu, morda on kaj vzame.“

„Kako je že ime gospodu kapetanu?“

„Baron Gorski.“

„Kaj, Gorski je tukaj? Vsekakor ga moram posetiti. Večkrat ga vidim na Dunaju. Zelo fin gospod.“ Dvignila je s stola zamazano polo papirja. „Poglejte polo mojih kupovalcev. Tudi v vašem polku

jih imam. Manipulant 1. škadrona je naročil 600 — to je njegov podpis — Prokop Vodražka. Vsi radi jemljejo od mene. Naša svetovnoznana tovarna ima najboljšo mažo za konjska kopita, v živinozdravniškem zavodu na Dunaju preizkušeno in pohvaljeno. Prečitajte dotično izpričevalo — prosim!“

To je križ s takšno agentko! Prevsiljivega agenta lahko bacnete čez prag, in če prileze nazaj, zopet, ali lepo in mlado agentko treba poslušati, dokler se ne naveliča. „Ničesar ne potrebujem“, sem rekel ter se jel odmikati.

„Ne bodite tako trdi, ljubi moj gospod! Ne zamudite ugodne prilike. Ali naj nič ne zaslužim v Moravanu?“ Mehko se dotakniviše moje roke, me je iskreno pogledala, želeč me omehčati. Prečitala mi je izpričevalo živinozdravniškega zavoda.

„Obrnite se do trgovcev!“

Novo krabico z naftalinom je pritisla iz torbice.

„Hvala!“

„Sam vojni minister je pohvalil solidno in reelno tvrdo Molitor & Comp. Čakajte, da vam to prečitam.“

V brezupu in strahu sem jo poslušal. Svetoval sem ji, naj gre v vnanje postojanke, kjer načelujejo četam bogat grof in dva barona, morda kdo kaj kupi. Ko le ni hotela oditi, sem sedel k mizi ter vzel pero. Naposled je vendar začela pospravljati svoje blago.

„Prosim, kje stanuje gospod kapetan Gorski?“ je vprašala z umirjenim glasom.

„V gradu.“ Oddahnil sem si, ko sem zaprl duri za njo. —

Popoldne je zopet prišla. Prismejala se mi je kot stara znanka.

„No, je li kapetan sprejel vašo mažo?“

„Zelo fin in prijazen kavalir je to. Rekel je, naj naročite 800 škatlic, če ne bo premalo.“

„Zakaj ni sam naročil?“

„To je vaše delo — je rekel. Naša svetovnoznana tovarna —“

„Veste kaj, gospica — mene Molitor & Comp. in vaša maža nič ne zanima. Prav nič ne podpišem!“ Moja odurnost ni nič zalegla. Emilija Ris je zopet razložila svoje vzorce po mizi in kakor dopoldne je hvalisala, kazala diplome in priznanja, se nasmihavalna in zapeljavala, vse po dobro priučenem in neštetokrat že ponovljenem načinu. Spoznavši, da se je ne iznebim z lepo besedo, sem pripasal sabljo in z izgovorom, da je prišla ura, ko moram nemudoma h kapetanu, sem se spravljal k vratom. To mi je odpravilo nadležno gostjo. Baš ko sva odhajala po veži, ona par korakov

pred menoj, je stopal Žerjav po stopnicah doli s svojega stanovanja. Nič se nisva pozdravila. Široko odprtih oči je gledal za brhko, polnoudno agentko. Zahrknilo mu je v grlu kakor neki živali, kadar ji dekla vlije mastne pomije v korito. Moja rahločutnost mi brani povedati, kaj bi bil renegatu najrajši dal za tisti zlovešče hrkajoči glas.

Emilija Ris je v Moravanu in okolici poltretji dan vnemala za tovarno Molitor Comp. Po njenem odhodu so se razpredle nelepe govorice o njej. Namigavalo in šepetalo se je vse vprek, no, imena onih, ki so baje prišli v dotiko ž njo, se javno niso imenovala, ker ob nedostojnih stvareh so ljudje na videz dostojni. Največ izda tajno obrekovanje, tisto, o katerem ne veste, komu bi se zahvalili zanje.

17.

Kdor se je čutil obremenjenega, bi bil svoj greh lahko skesano povedal patrom jezuitom na uho, ki so vršili tiste dni sveti misijon v Moravanu. Ljudje so drli v cerkev, ker vsak je bil radoveden, kaj povedo ti zgovorni možje. Vsak je s slastjo poslušal, kako do korena je izprijen svet in kako potrebna pokora; no tisti, ki bi je najbolj potrebovali, je niso hoteli vzeti na svoje rame, ni se jim zrahljala duša: pomazali so se z blagoslovljeno vodo ter šli domov kopiciti greh na greh. Vabili so me v cerkev nekaj „rojeni govorniki“, nekaj pa Albina. Po litanijah sem jo spremljal domov. Pred pošto sva vselej postala, kakor bi čakala še ene, poslednje, odločilne in rešilne besede, ki bi naju bila na mah — razdružila. Takšno besedo sem pričakoval, ker zdelo se mi je, da kakor na mojih tako tudi na Albininih ustnicah leži tista poslednja beseda. Na moje pričakovanje je prišel primeren odgovor.

Drugi dan po odhodu Emilije Risove sva stala zvečer po litanijah pred poštnim dvoriščem. In tistikrat me je Albina naivno vprašala, če mislim kaj stopiti k izpovednici in iztresti vanjo butaro grehov.

„Grehov nimam, gospica. V čednostih ristem kakor sv. Alojzij. Z vami govorim o najnedolžnejših stvareh, pri Prohazki se več ne prepiram, v kavarno več ne zahajam igrat v kvarte. Čednostno enolično teko vsi moji dnevi in delavnik je podoben prazniku kakor klas klasu. Le kadar je opravka v vnanjih postojankah, takrat pride nekaj izpremembe v enomerno življenje.“

„Nekaj mi prikrivate, a jaz sem radovedna in bi rada vedela vse.“

„Kako bi vam kaj prikrival?“ sem rekel užaljen, ker osupnil me je njen hudomušni glas.

„Saj mi ne morete, ker vse vem. Pred tremi dnevi ste imeli imenitne posete. Prva je bila pri vas Marta, sladka Martica —“ Njen glas je zastal, izzvenel je v nasmešljivosti.

Naglas sem se zasmel. „Prišla je k meni takorekoč službeno, po pobotnico.“

„Le počakajte! Po tem službenem posetu je bila pri vas neka lepa dama, dopoldne in popoldne. Glejte, kako vse vem.“

„Nisem klical ne ene, ne druge. Kako bi bil tudi mogel, odkar govorim z vami? Pa kdo vam je natvezel te stvari, za katerimi ne tiči niti mrvica nepoštenja? Kdo drug nego nadučitelj!“

„Da, on vas je videl s tisto damo. In Marta sama pripoveduje.“

„Dve lepi duši sta me opravljali pri vas.“

„Gospod nadučitelj je rekel, da takšno pohujšanje bi se ne smelo goditi pod streho, kjer on stanuje.“

„Ta volk, zaviti v jagnjetovo volno!“ sem rekel, skoraj zavpil sem te besede. In zašumelo je nekaj po lipah na dvorišču, kakor bi perje šepetalo o tajnih sestankih, ki so se vršili takrat, ko je bil še stari Bruner živ. No, o takšnih stvareh nisem hotel govoriti deklici: premlada je še bila in ljubila je svojo mačeho in tisočake. „Nikakršnega pohujšanja ni bilo pri meni. Tista druga židovka je nesramno vsiljiva potovalka in agentka dunajske tovarne Molitor & Comp. Ponuja črnila in mazila. Obakrat sem jo izrinil prav nevljudno iz sobe, ker se je drugače nisem mogel odkrižati.“

„Bog ve.“

„Da, Bog ve, da ste slabo poučeni in da zelo obžalujem, ako raje verjamete zlobnim, meni sovražnim ljudem nego meni. Gospica Albina, nič vam nisem storil žalega, in vi tako govorite! Glejte, smatral sem vaše sočutje za usmiljenje sestre, ki pride bratu na pomoč. Čez dolgo časa sem našel v vaši osebi zopet čisto, nedolžno dušo, katere bi se rad dolgo spominjal. In vi me sodite, kakor hočejo drugi ljudje.“ Postal sem nežen, po pasje sem cvilil in to ženski ne ugaja. Nikdar pozneje nisem govoril takšnih neumnosti pred žensko. Tisti večer sem poslednjikrat spremljal Albino in nikdar več nisem govoril ž njo. Namreč... še predno je mogla odgovoriti na moje besede, se je usula od nekod na ulico drhal dečkov, šolskih otrok, ki je neznansko zapiskala in zažvižgala, pa precej utihnila in izginila. Albina je v strahu zbežala domov in tudi jaz sem odšel svojo pot, kakor bi tisti hrušč in vrišč ne veljal meni.

„To je tvoje delo, renegat Žerjav, ali dan plačila ti ne odide!“ sem zavpil, razjarjen gredoč preko veže pod stopnicami, ki so držale

v nadučiteljevo stanovanje. Domneval sem si, da je Žerjav doma in poslušaj pri odprtih durih, kako se konča otroška demonstracija.

Bil je res doma in zaslišal sem njegove besede: „Motiš se, prijatelj! To ni moje delo, to je javno mnenje, to je ljudski glas, božji glas, ki pravi, da ne smeš zvečer laziti za poštenim dekletom.“

„Pridi doli, da ti dam tu na mestu primeren odgovor!“

„Nočem tvojega odgovora. Dobil si ga od tdkajšnjega ljudstva.“

„To ni bilo ljudstvo, ampak otroci, od tebe našuntani. Čakaj!“ sem zavpil in Žerjav je zaloputnil vrata za seboj in jih zaklenil.

Ves razburjen sem legel v posteljo. Koval sem bridko osveto in premišljeval, kako bi jo izvršil. Moje misli so plavale v krvi, preliti na junaškem mejdanu. „Vsekakor ga moram ubiti, ustreliti ali vsaj zaznamenovati za vse življenje.“ Šele pozno po polnoči sem zadremal. Spal sem slabo, ker do jutra se mi je sanjalo, kako se prepiram in bijem z Žerjavom. Zdaj ga vidim na tleh rohnečega v poslednjih vzdihih, zdaj se sam zvijam pod krutim udarcem.

Ker je prišel drugi dan naš polkovnik z Dunaja in je pregledaval zunaj na jahalnici od jutra do večera naše čete, nisem imel tisti dan časa iti na pošto. Čeprav sem stal ves dan na hladu in vetru, se vendar še ni ohladila moja razdraženost. Tretje jutro nisem ne v poštnih prostorih, ne pri oknu videl Albine, kar se mi je zdelo čudno. Ali res verjame opravljamim ljudem in me sumniči, da bi bil nepošteno občeval z Emilijo Risovo? Ali jo je preplašila otroška demonstracija toliko, da se mi noče pokazati? Moja sebičnost je razsodila, da bi v obeh slučajih ravnala deklica sicer previdno, značajno pa ne.

Okoli devete ure sem nesel našemu zdravniku njegovo mesečno plačo, ker šteli smo tisti dan 1. rožnika. Našel sem ga v kamrici, ki je bila najeta za zdravniško pregledovanje bolnih vojakov. Navzkrižni duhovi so mi udarili v nos, ko sem bil vstopil, vse pa je nadkriljeval vonj po jodoformu. Baš je celil bolnemu dragoncu rano, ki se je nahajala ob kolenu in se je naredila pri jahanju vsled drgnjenja kolena ob sedlo. Zdravnik je precej dolgo z močno iglo pikal in zabadal v njo. V tem, ko je vojak topo gledal na svoje koleno, sem jaz nepremično zrl na njegov suhi, iztegnjeni vrat, kjer je neprestano trepetala debelkasta mišica, kakor se trese bilka, ako črv že preveč gloje ob njeni koreninici.

„Nekatera rana se mora razširiti, drugače ni misliti na celitev,“ je razkladal zdravnik na nemškem jeziku, kar je pomenilo, da govori meni. In po kratkem premolku je nadaljeval, opravlja svoj krvavi

posel: „Tudi s tako zvanimi srčnimi ranami je tako, ljubi moj Polaj. Čim več teče krvi, tem preje se zacelijo.“

„Hm!“ sem zavzdihnil v nekaki omotici ob njegovem mesarskem delu. In domislil sem se, da je ta vražji nos poniknil že v vse moje zadeve. „Tem bolje,“ sem si mislil, „ako že vse ve, ga tem laže vprašaš za svet, kaj mi je začeti z Žerjavom.“

Zdravnik je nasul jodoforma na rano ter obvezal koleno, potem pa je poslal dragonca domov.

„Vi ste bledi kakor stena,“ mi je govoril, brišoč instrumente. „Prevzel vas je pogled na rano. Kaj so že tako razbiti vaši živci?“

„Kri je čudna stvar: človek jo nosi v sebi, pa se je mora šele privaditi.“

„V naših krvižejnih časih se je treba privaditi. Kdor se je boji, lahko pride v položaj osramljenega človeka. Boj se krvi, in vsak dela s teboj, kar se mu ljubi.“

Mislil sem, da me s takimi besedami ščuje na Žerjava.

V tem sem mu naštel na mizo njegovo gažo. Stopil je bliže in pazno obrsnil z očmi po denarju. Premnogo mesečnih plač sem že štel in sem se prepričal, da vnanjega in notranjega človeka takrat najlaže spoznaš, ko mu porivaš denar. Vidiš, kako se božja stvar pri sprejemanju obližuje ali prihuljeva in hlini, in po tem sklepaš o značaju. Denar odpre vse kote človeške duše.

„Koliko mi še pride po vseh odbitkih, utržkih in odtegljajih?“ je skrbno vprašal, umivaje si roke.

„Devetinštirideset goldinarjev in štiriindvajset krajcarjev.“

„O jeha! Malo, malo! Kako pa vendar?“

„Taksa za povišanje je osem goldinarjev triintrideset krajcarjev.“

„To je manira: povišajo plačo in precej tudi utrgajo. Gumpci!“

„Za polkovnega krojača so vam odtrgali 20 gld.,“ sem čital iz plačilnega listka.

„Vse predragega krojača ima naš polk. Kam pridemo!“

„Pri škadronu ste si izposodili 15, sultan-flor je veljal čez 6.“

„Kaj? Kaj? Sultan-flor?“

„Prejeli ste ga 8. majnika.“

„Aha, res, res! Kadar ga kapetan naroči, prosim še zame krabico. Dalje.“

„Za vaše stanovanje sem plačal 9 — tu je pobotnica; zdravnik, vaš šef, vam je odtegnil 6 —“

„Ta šolobarda! Lahko bi sam utrpel in jih izpregledal, saj ima bogato ženo.“

„Tisti banket na čast brigadirju je stal 5 gld.“

„O, o, o! Pride dostojanstvenik na pomladanski izlet in ubogi zdravnik — plačaj! To so razmere!“

„Za knjige je nekaj čez 3 gld., druge malenkosti 4. Vse je natančno izkazano na plačilnem listku.“

„Že dobro, že dobro, Cerberus.“ Cerberusa me je imenoval vselej, kadar sem mu prinesel mesečno plačo z odbitki.

„Tista dva voza, ki ste ju rabili v vnanje postojanke, je velel gospod kapetan plačati iz pavšalij.“

„O kako milostno in kavalirsko. Merci!“

„Naročnine na „Pokrok“ nisem odtegnil. Naj počaka do prihodnjic.“

„Děkuj, děkuj! Modra misel; naj le počaka; vsega človek ne more kar precej. Itak se moram ta mesec postiti. Človek, ki je študiral vseučilišče — medicino, prosim! — in služi dvanajsto leto, pa takšno plačo! Fej! In še postavljati se moraš za kavalirja. Seveda, v raztrganih čevljih bi trpel ugled.“ Ko je bil spravil denar, se je zopet obrnil k meni: „Še nekaj. Čital sem v „Pokroku“, da ste podčastniki našega polka nabrali in poslali v matičko Prago 110 gld. za pogorelo „Narodni divadlo“. To je bilo vrolo. Pošljite tudi zame 5 gld. in odbijte mi jih prihodnjic.“

„K vašim uslugam, gospod doktor. Ali hočete za spomin drobec pepela s pogorišča? Poslali so ga nam iz Prage.“

„Hvala! Takšnih praškov ne morem rabiti.“

„Še danes pošljem 5 gld. na pošto.“

„Ad vocem — pošta. Gospica Albina vam je pa ušla. Včeraj popoldne, ko ste bili na jahalnici, se je odpeljala na Dunaj. Mit Sack und Pack. Tri mesece se bo učila brzojavstva. Pa saj veste.“

„Vem,“ sem se zlagal. Rad bi se bil pokazal ravnodušnega, pa ni šlo. Pogrelo me je pri ušesih in sem čutil, kako me je oblila rdečica.

„No, priznati treba, da imate izvrsten okus glede žensk. Albina je brhko dekle, čupr děvka — kakor pravimo Čehi. Pa kar ni, to ni. Nadučitelj vam je sovražen, Klic vam je sovražen, skoraj se lahko reče, da vam jo je zavidal ves Moravan.“

„O neki zadevi bi vas prosil za svet, baš zaradi Žerjava. Ako imate četrť ure časa, gospod doktor . . .“

„Za vas vedno. Prosim, spremite me po mestu. Na drugi konec moram k bolni ženski. Na potu mi razložite svojo skrb.“

Spotoma sem mu slikal Žerjavov značaj: pravil sem mu, kako me je ovadil v Ljubljani in kakšen renegat je sedaj, vsled česar je

nastalo med nama nasprotstvo, sčasoma pa sovraštvo baš zaradi Albine.

„In zdaj hočete, naj vam svetujem, kako bi kaznovali tega človeka, ki vam ne privošči lepe deklice,“ me je prekinil, obstavši sredi ceste.

„Prosil bi. Tu ne gre za deklico, za mojo čast mi je.“

„Zoprna sta mi Žerjav in Klic, neznosna sta mi in več ne obujem ž njima, odkar sta v novinah ovadila vas in Zarubo ter ogrdila škadron. Po tistem sporu pri Prohazki sta mi tožila, pa sem šel h kapetanu in mu vse povedal. Bolje je, da je zvedel od mene vso stvar nepristransko, ker zaslišal sem tudi gostilničarja, kakor če bi mu bili drugi natvezli pristranske reči. Žal mi je, da sta vas poniknila v to dežo. Vojni minister ne pozabi vašega narodnega mišljenja, čeprav se je prosilo za vas. Nemcu bi vse izpregledal, ali vam ne odpusti. Pol leta ali celo leto morate zdaj dalje čakati povišanja. Nič ne pomaga.“ Zdravnik je mahnil z roko in nadaljevala sva pot.

„Ali bi ne mogel pozvati Žerjava na dvoboj?“

„Spodobilo bi se, ko bi bili že častnik, dokler ste pa podčastnik, stojite niže navadnega pojma časti. Pri mnogih dvobojih sem bil že navzočen, pri pravih mesarskih klanjih, in dvobojna pravila, ki jih je sestavil neki huzarski nadporočnik, imam v tem le mezincu. Ta so molitvenik vsakega vojaškega zdravnika. Zato vem, da dvoboj s podčastnikom odkloni lahko vsakdo.“

„Ali takšna stvar ne zastara?“

„O jeha, kaj mislite, da pride Žerjav kdaj pod vašo sabljo ali pištolo? Človek, ki je zatajil svoj materni jezik in ovadil prijatelja, nima pojma časti v sebi. Dvoboj je kočljiva stvar. Poslušajte, kaj se je prigodilo v Budapešti. Na tramvaju se peljeta grof in uradnik. Drugi stopi prvemu na kurje oko, nakar lete z obeh strani zadirčne besede, katerih posledica je bila zaušnica, ki jo je priložil uradnik grofu. Afera je prišla v novine in ves Budapešt se je smejal oklofutnemu grofu. Ta je pozval uradnika na dvoboj. Ali mislite, da se je uradnik odzval? Na vse pretege je prosil nasprotnika odpušcanja in milosti zase, za svojo ženo in otroke. Grof se je usmilitil in odpustil pod gotovim pogojem. Drugi dan so prinesle vse novine uradnikovo izjavo, da ni res, da bi bil on oklofutral koga, res pa je, da je on sam prejel zaušnico od gospoda grofa. In zdaj je bil uradnik tisti, ki se mu je smejal ves Budapešt. Naša kri se hladi bolj in bolj in zato gineva čut za dvobojevanje od dne do dne. Ž njim ne morete posvetiti nadučitelju.“

(Dalje prihodnjič.)

Krakovsko gledišče.

Za „Ljub. Zvon“ napisal **Tad. St. Grabowski**. — Iz poljskega rokopisa poslovenil **Vojeslav Molč**.

(Dalje.)

ako silno je pričul Wyspiański vso poljsko preteklost, kako tesno je zvezan z njeno zgodovinsko in kulturno tradicijo, o tem lahko priča droben fragment, skoraj že niti ne več dramatičen, ampak slikarsko liričen, ki so ga predstavljali v preteklem letu v Krakovu: „Smrt Barbare Radziwilove“.¹⁾

To malo delo sicer nima dramatične vrednosti, ker nima namena, biti niti prizor, niti skica za večjo dramo. To je samo dialog, v katerem je izražena prežalostna molitev ob ločitvi dveh ljubečih se duš, Zigmunta Avgusta in Barbare, — to je samo v dramatični obliki izražena pesem sočutja, ki je zaigrala na strunah poetove duše, ko je stal pred znano sliko Jožefa Simlerja²⁾: „Smrt kraljice Barbare Radziwilove“.

Hip, izražen v divni sliki Simlerja - Wispiañskega, je hip, že sledeč pravi drami, tragični borbi z nasprotniki „kraljice plemkinje“. To je trenotek najvišje resnobe in tišine, saj je trenotek smrti, pred katero gine vsa človeška strast in boleost vsakdanjega trpljenja.

Dramo, ki jo je čital v žalostni zgodbi Zigmunta in Barbare, je imel poet v mislih, a jo je skrtil v svoji duši in nam dal samo tih, umirajoč epilog, žalobno pesem umirajočega, tihega in zelo nesrečnega bitja.

¹⁾ Barbara Radziwilova, druga žena poljskega kralja Zigmunta Avgusta, hči Jurja, vilenskega kastelana in litevskega velikega hetmana. Živela je od l. 1522. do 1551. V starosti 16 let se je poročila s Stanislavom Gaštoldom, novogrodskim vojvodo, a je kmalu ovdovela. V Vilnu jo je spoznal in vzljubil poljski kralj Zigmunt Avgust, tedanji litevski veliki knez (tedaj tudi že vdovec), in se je pozneje v letu 1547. skrivaj z njo poročil. To je ostalo skrivnost do smrti starega kralja Zigmunta, potem pa je začela kraljica Bona spletkariti proti Barbari. Prišlo je radi tega celo do upora poljskih in litevskih „panov“, ki pa se je srečno končal z Barbarinim kronanjem v letu 1550. Pol leta po kronanju pa je umrla nesrečna kraljica; in kakor se splošno sodi, jo je zastrepila Bona.

²⁾ Jožef Simler je bil znamenit poljski slikar, živeč od leta 1823.—1868. v Varšavi; popularnost si je pridobil s svojimi krasnimi slikami z religijskimi in zgodovinsko-narodnimi motivi.

Barbara čuti, da ji gasne v grudih srce in se ločuje z nasmehom bolestrnega slovesa od svojega moža-ljubimca, vedoč, da „jutri zjutraj bodete že sami“. Vendar pa ve, da nima kralj-ljubimec samo nje edine ljubice, ampak da ima tudi drugo, ki ji mora posvetiti celo življenje in vse svoje sile, da ima kraljevanje in narod, ki mu je sicer nehvaležen, a ima izpolniti veliko nalogo na svetu. Vsega tega se zaveda, ko spominja kralja na njegov poklic in je pozabila na svoje lastno življenje, ki tli samo še v zadnjih bleskih, na svojo srečo, ki jo je bila samo okusila z robom ustnic . . .

„Ostaneš, ker te Bog ostavlja;
ker ste krmar naroda-pluga
in kronani gospod naróda.
Ne mislite o lastni škodi,
ne spomnite se lastne bede,
ker ste vojak po Božji volji,
ki drugih mnogo prvi vodi.“

A silne besede tega slabega umirajočega bitja niso mogle pomiriti trpljenja nesrečnega kralja in odvrniti njegovih misli od žalosti k velikim idealom delovanja za narod in bodočnost. Razbolelo kraljevo srce pozabi na ponos in kraljevsko dostojnost ter toži in prosi Boga milosti kakor najnavadnejši, nesrečen prostak. Z bridkimi solzami se poslavlja od ljubljene bitja, ki mu je bilo dražje od bleskov krone: poslavlja se s tako preprostimi, prisrčnimi besedami, da pozabimo na njegovo kraljevsko dostojanstvo. Pred nami ne stoji več kralj, ampak zelo nesrečen človek, mož, strt v cvetu svojih let, revež brez sil v obličju veličanstva smrti, revež s krono, ki se čuti na svojem prestolu bolj osamljenega nego najslabši črviček.

„Lahko noč, ti moja lutenka,
ti venec moj rožni, uveli!
Kot cvet si mi bila milenka;
a rose so ostre odeli
te dihi, kot cvet v čas goreči,
v vrtovih cveteči.
Utrgal te božji vrtnar je,
zadel mi prestrašen udar je,
ostavlja mi gluho kraljestvo —
in samega v mojem naródu
in samega v gluhem gradiču
na vavelskem griču . . .“

A to tiho, prisrčno, brezupno slovo se izpreminja polagoma v žalostno molitev, ki krije v svojih spokornih besedah tožbo in očitjanje proti samemu Bogu, da mu trga to nedolžno žrtev iz rok, da ga obsoja na najbolestrnejšo muko, da mu jemlje sile, potrebne za vladanje naroda.

Predivna je ta molitev nesrečnega kralja, ta žalobni venec, prepletен s spokornim belim cvetom molitve in z boleznim, krvavečim trnjem neutešene tožbe:

„Ave Marija, kraljica néba,
nič mi na zemlji več ni treba . . .
O mati Božja, polna milósti,
zadnje gasnejo zame radosti . . .
Gospod Bog s Tabo, Jezusa mati,
večno mi zdaj je žalovati . . .
Med ženámi blagoslovljéna
in blagoslovljen Tvoj sad života; —
ostanem beden, kralj — sirota —
kraljica moja — duša — žena . . .
O Bog, ti dal si mi vero
v te moje mlade sile,
da bodo rod v bodočnost vodile,
da svojo izvršim prisego.
A danes lomiš kot drevo me,
pobito s točo in nevihto,
razruto z burjo, vihro.
In srečo mi mojo izdiraš;
prepasti žrelo odpiraš;
ubijaš mi ženo, Barbáro . . .

— — — — —
Kralj nebeški, o Kriste,
ni mi za krone bleščanje,
sen moj o kroni končan je.
Kaj mi prestolov bleščoba?
Z mano le mrak je, žaloba . . .“

Molitev se polagoma izpreminja v tožbo, tožba v brezdanjo žalost. Zigmunt se odpove sreči in kraljevanju in kroni, v žalosti zahrepeni po pozabljenju, zahrepeni, da bi mogel zbežati od tega groba edine sreče daleč nekam, daleč v nepoznane litevske pušče.

A moč duha vendar premaga blazno obupnost in pomiri za vedno srce, ki se trga v žalosti, za vedno, za vse življenje, do novega srečanja. Jasen pramen posveti z nado izza groba v Avgustovo ranjeno dušo in jo reši padca, obupa, da ne prekolne usode in se ne protivi Bogu.

Zadnji čin tragične borbe v srcu kralja - ljubimca je, ko se moško vda nerazrešenim obsodbam usode. In kakor moder Rimljan se zbudi Avgust iz pozabljenja; velike besede umirajoče Barbare se odzovejo z gluhim odmevom v njegovi duši in ga povedejo — čeravno v megli večne žalosti — na čelo naroda kot „vojaka po Božji volji, ki drugih mnogo prvi vodi . . .“

A kor konča z besedami res klasične modrosti, te večne in nesmrtnne, ki zveni iz Sofokleja, Shakespearja, Calderona, Kochanowskega:

„Zaman se veseliš v življenju;
krij praznike in krij radosti;
smrt srečo zamori v brstenju,
kot zmela je ta cvet v mladosti . . .“

Še večjega pomena pa nego v liričnem oziru je ta prizor s slikarskega stališča. Ves prizor, ki sta ga izsanjala oko in čopič slikarja, predno ga je preli v pesem poet, predstavlja nekaj tako klasično harmoničnega, nekaj po svoji kompoziciji in koloritu tako globokega, a hkratu preprostega, da se ga ni mogoče dovolj nagledati. In ne bile bi tu potrebne besede in ne poezija; zadostovali bi samo ti dve postavi: umirajoče, bele lilije in strtega vladarja, čitajočega z bojzornijo v očeh svoje ljubljene pozdrav smrti, — zadostovala bi ta mehka, skoraj nadzemska svetloba, razlivajoča se na ležišče kraljice, ta gasnoči, krvavi blesk luči pred podobo Matere Božje, ti zadnji solnčni žarki, ki se razlivajo skozi okna po tihi sobi, zagrneni z žalobnimi zavesami, — zadostovala bi samo ta dva para oči, zročih vase, ti dve ljubeči se srca, ločeni na veke, — da se razume in izrazi brezdanja boleost trenutka, nepojmljiva moč smrti, ves tragizem „kraljevske“ usode . . .

„Smrt Barbare Radziwilove“ je v literaturi gotovo edini uspeli poizkus, ustvariti sliko v okviru odra; ta prizor je kakor star gobelin, ki je začaral v svoje barve najbolestnejši trenotek iz življenja poljskega kralja; ta prizor je kakor delo čopiča nesmrtnega Van Dycka ali Rembrandta.

*

Povedal sem v začetku, da je Wyspiański vzljubil zlasti dve dobi v zgodovini neodvisne Poljske, njeno mračno zarjo in njen krvavi zaton.

Ta drugi moment, ki je še bolj nego prvi odgovarjal nastroju duše poeta, zraslega na poljski romantiki, je izrazil Wyspiański v več delih. Ta moment je bil še bližji njegovi duši, analizujoči „prah in pepel“, in zato mu sledi od prvega nastopa na literarni njivi kakor krvava, herojska senca.

Tri njegova dela predstavljajo dneve iz tega umiranja Poljske, ta predzadnja takozvana „listopadova“ vstaja (1830—31), že zgoraj omenjena dramatična „pesem“ „Varšavjanka“, starejša drama v petih dejanjih „Lelewel“ in najmlajša, v preteklem letu predstavljena „Listopadova noč“; avtor jo je imenoval „dramatični prizori“.

„Listopadova noč“ predočuje trenotek izbruha vstaje 29. listopada 1830. leta v Varšavi. „Varšavjanka“ je tragična pesem o junaškem boju in smrti enega oddelkov generala Chłopickega tretji dan bitke pri Grochovu, 25. svečana 1831. leta, „Lelewel“ pa ilustruje duševno borbo, ki sta jo borili med sabo dve najmočnejši politično-narodni stranki v Varšavi pod vodstvom kneza Adama Czartoryskega, načelnika zmerne stranke, in Joahima Lelewela, vodje revolucionistov, — to nesrečno borbo, ki je povstala že ob koncu vstaje, v avgustu leta 1831., provzročila razdor v itak že slabem poljskem taboru in njegov zadnji poraz.

Nas tu zanima pred vsem čas začetka vstaje, ki jo je mogočno predočil Wyspiański v enem svojih zadnjih, a najpriljubljenjših del, v „Listopadovi noči“.

Da laže razumemo dramo samo, se moramo spoznati nekoliko s historičnim ozadjem in postavami krvavega momenta v borbi za nezavisno Poljsko.

(Dalje prihodnjič.)

Židovsko dekle.

Kot orientalskih divnih rož dehtenje
mameč na dušo lega in srce,
omamilo je misli mi blestenje
mladosti tvoje, židovsko deklé!

O solnčni sen pomladi rožne moje,
v drhtečetihih strunah duše skrit,
zveneč si vstala v zvokih pesmi svoje,
visoke moje pesmi Sulamit!

Ti tvoji zlati plameneči lasi
so kakor zarij vihrajočih žar,
bledé pred njimi zvezd blesteči pasi
in gasne meseca srebrni čar.

O Berenike moja, sen opojni!
V tonoci dan čez morje ladja gre
življenja mojega v pristan pokojni
ljubavi tvoje, židovsko deklé!

Vojeslav Molè.

Satura.

Spisal L. Pintar.

Popred si pevec bil, zdaj si homeopat,
Popred si časa bil, zdaj si življenja tat.

Prešeren. Zabavljivi napisi.

tretjih bukvicah „Kranjske Čebelice“, str. 20, se je l. 1832 med „Sršene“ uvrščen glasil ta epigram prvotno takole:

Popred si pel, zdaj pa homeopatiš,
Popred si čas, zdaj pa življenje kratiš —

Na sorodnost tega epigrama z Martialom sem opozoril že v „Zborniku“ Slov. Mat. IV, 153. Naperil je pa bil Prešeren želo tega sršena na prvaka tedanjih kranjskih homeopatov, na stolnega vikarja Blaža Potočnika, ki je bil v prvih bukvicah Kranjske Čbelice leta 1830 pod šifro P. objavil nekaj pesmic, n. pr. Nebesa (str. 11), Vodniku pri Savici 1829 (str. 31), Ženjice (str. 45), Slaba vinska letina (str. 47), Zdravica (str. 51) Dolenjska (str. 52) — pesmic, ki se niso ravno odlikovale po posebni duhovitosti ali pesniški vrednosti. Prešeren hoče reči: Kdor se s takimi plitvimi in plehkimi pesmicami ukvarja, ta sam sebi in drugim, ki te pesmice bero, čas krade, — mar bi se lotil koristnejšega posla! — Kaj velja, če ni morda Prešerna dražila tudi že podobnost šifre z njegovo? (Primeri opombo v Ilirskem listu št. 2 z dne 14. januarja 1832, stran 6.)

Izpregovorimo rajši nekaj besed o homeopatiji in homeopatih izza Prešernovih časov.

Gospod, ki je motril naše kulturne delavce v zrcalu Prešernovih poezij, tolmači na 19. strani svoje brošure homeopatijo kot „lečenje različnih bolezni z istimi zdravili“, češ *ὁμοιο* (enak) in *πάσχω* — — toda *πάσχειν* se pravi trpeti, bolovati, a ne lečiti! — Z istimi zdravili lečiti različne bolezni, hm! vse s kroglicami kajne? — Res prav tako, kakor da bi vsi strupi, ki jih uporablja homeopatika, enako učinkovali! Nekoliko boljše razlage je pa že treba, če se kdo sploh loti razlaganja. *Πάθος* je pasivnost, razpoloženost in *ὁμοιοπαθής* tisti, ki se nahaja v enakem razpoloženju, v enaki trpnosti, ki ima iste bolezenske občutke; *ὁμοιοπάθεια* je torej podobno ali enako (zdravstveno) razpoloženje, oziroma bolovanje. Po vsem tem je torej homeopatika zdravljenje kakega bolezenskega

razpoloženja s takimi sredstvi, ki bi morala v zdravem telesu povzročiti podobno ali enako boleznost, kakor jo opazujemo na bolniku v dotičnem slučaju. Če bi se izrazili v priliki, utegnili bi morda reči, da homeopatika hudiča s hudičem izganja, aleopatika pa s križem in blagoslovljeno vodo. — Opazovali so namreč, da n. pr. za ozeble ude ni gorkota primerno sredstvo, ampak sneg in mrzla voda, in za opečenino da niso mrzli obkladki, ampak vročina in mazanje s takimi vlažninami, ki povzročajo še hujše pekočine (n. pr. vinski cvet, terpentinovec i. t. d.); pregret in od vročine razpaljen človek se z mrzlo pijačo lahko pokvari, nasprotno se pa z razgrevalnimi sredstvi (n. pr. s punšem, žganjem, kavo in čajem) primerno pomiri; v zdravem telesu pri normalnem razpoloženju kava povzroča močnejše utripanje srca in brezspančnost, kava je pa tudi sredstvo, ki pri razburjenosti in razdraženosti čutnic potolaži premočno utripanje in omami brezspančnost; žveplene kopeli izvajajo pri zdravem človeku izpuščaje, opahke in srbež, garjavec pa v žvepleni kopeli izgubi srbež in oprišč; osepnice povzročijo lahko gluhosto in slepoto, primerili so se pa že slučajni, da so gluhi in slepi po osepnicah gluhost in slepoto izgubili i. t. d. Iz vseh takih opazovanj je povzel Samuel Hahnemann sledeči po njegovem mnenju osnovni zakon zdravilstva: Če hočeš kako bolezen hitro in zanesljivo in za stalno izlečiti, izberi vselej zdravilo, ki je zmožno vzbuditi v zdravem telesu enako zdravstveno razpoloženje, t. j. enako bolovanje (*ὁμοιον παθήσει*), kakor je ima v tistem slučaju izlečiti (*similia similibus curantur*). —

Dasiravno se je svoj čas vsaka novost sicer bolj počasno širila, nego se pri boljših občilih, večji prometni živahnosti, sploh pri skrajnorazviti hitroživnosti novejšega časa razširja dandanes, je bila vendar nekako ob prehodu osemnajstega na devetnajsto stoletje v svojih početkih zasnovana homeopatika kolikor toliko razširjena v dvajsetnih letih minolega stoletja tudi že v naši domovini in članke o tej novi metodi zdravljenja je najti že tudi v tedanjih naših listih (n. pr. Illyr. Blatt, 1826 št. 21, 22). Prve zgodovinske podatke o razširjanju homeopatike po naših krajih pa je priobčil na podlagi poročil nekega svojega z imenom neobjavljenega znanca požunski zdravnik dr. Attomyr, ki je leta 1833 v Lipskem dal natisniti drobno knjižico z naslovom „Briefe über Homöopathie“. Čujmo, kaj poroča dr. Attomyr v tej drobni knjižici (str. 19) o homeopatiki v naših krajih:

„Vesela poročila o stanju homeopatike imamo iz Ilirije. Spominjate se gotovo še velikega viharja, ki je bil pred par leti nastal

v Jožefovi akademiji in jih je mnogo, ki so jadrli za doktorskim klobukom, razgnal na vse vetrove. Eden izmed teh razkropljencev živi sedaj v Iliriji, z vso dušo vdan homeopatiki. Ta mi je pisal de dato 24. novembra 1832, da je v kljub vsej mržnji od strani zdravnikov vendar našla na Kranjskem homeopatika pri občinstvu mnogo iskrenih častilcev. Plemstvo, vojaštvo, zlasti pa duhovništvo se goreče poteguje za našo vedo. V glavnem mestu Ljubljani sta zlasti dva moža pripomogla homeopatiki do veljave. Eden teh, preprost novinec, je pridigar v stolni cerkvi, Blaž Potočnik, izobražen in nadarjen mož, drugi za njim pa prej kot zdravnik na glasu, sedaj v tihi samoti na svojem ne daleč od Ljubljane ležečem letovišču, v takozvanem Faustulanumu živeči „Eremita“, častitljiv starček, ki samo obžaluje, da mu zaradi visoke starosti bržčas ne bo več usojeno doživeti popolnega propada aleopatike. Za tema dvema možema zasluži, da ga omenimo, šele pred enim mesecem umrli ljubljanski okrožni fizik dr. Anton Pober, za katerim splošno vse žaluje. Med prijatelje homeopatike spadajo nadalje: umirovljeni gubernialni svetnik in deželni protomedikus dr. Kogel, ki v visoki starosti še vse noči žrtvuje marljivemu proučevanju homeopatike, in pa okrožni ranocelnik Jožef Koß, zelo delaven mož, ki z dobrim uspehom v Ljubljani izvršuje homeopatiko v kljub protivnosti dr. Zhubra, Lippicha in sedanjega prvozdravnika Schnedieza. (V nekem poznejšem pismu je rečeno, da je isti Lippich prestopil k homeopatiki.) Na deželi so pa zlasti dušni pastirji tisti, ki se morajo tem bolj pobrigati tudi za telesni blagor svojih faranov, ker ta dežela pogreša celo zdravnikov-aleopatov.¹⁾ Gospod prošt in korarji novomeški,²⁾ dalje gospodje župniki: Jožef Buzhar (župnik v Št. Rupertu), Janez Salokar (župnik v Tržiču), Jakob Jeglizh (župnik v Šmarjeti pri Klevevžu) i. t. d. izvršujejo homeopatijo z dobrim uspehom in imajo pogum, da se napadom zdravnikov po robu postavljajo. Tudi plemstvo, večinoma na deželi živeče, se poslužuje blagotvornosti tega zdravljenja. Med temi plemenitniki so grofi: Hohenwart, Auersperg, Lichtenberg, Barbo, baroni: Schweiger, Rechbach i. dr. —

Skoro v vsaki hiši se nahaja „homeopatični domači zdravnik“ in majhna homeopatična priročna lekarna. Vse je navdušeno za novi nauk, zlasti odkar je Njega Veličanstvo ob svojem lanskem

¹⁾ Ti srečna dežela! Ko bi le bilo vedno in povsod tako, potem bi se človeška starost ne bila znižala na 30 let. (Opomnil izdatelj *Attomyr*.)

²⁾ Novomeški prošt je bil tedaj Andrej Albrecht, korarji pa: Valentin Pfeifer, Anton Strohen, Jožef Jenko in Ignacij Jugovic.

potovanju skozi Ljubljano na pritožbo zdravnikov, češ da se jih mnogo i zdravnikov i neveščakov pečá s homeopatijo, blagovolilo odgovoriti: „Zdravnikom ne bom homeopatije nikdar prepovedoval, ravnajo naj in zdravijo po svoji vesti“. —

Ko sta dr. Lippich in Zhuber izvedela, da ljubljanski lekarnar dr. Wagner pripravlja homeopatična zdravila ter jih na recepte okrožnega ranocelnika Koša prodaja, sta hitela k prvozdravniku Schnediezu o tej nečuvnosti poročat. Ta pa, spominjajoč se besed Njega Veličanstva, se sicer ni upal gospoda Koša pozvati na odgovor, sklenil je pa z imenovanima doktorjema sporazumno, da se bodo nad ubogim lekarnarjem maščevali. Odslej ni bilo nobenega recepta več v njegovo lekarno, razen proti volji teh treh gospodov, — in lekarnar Wagner je bil primoran gospodu Košu izjaviti, da je prisiljen pripravljanje in prodajanje homeopatičnih zdravil opustiti, če hoče svojo aleopatično lekarno popolnega propada rešiti. Sedaj se naročajo zdravila za drag denar z Dunaja po — —, kroglice pa iz Solnograda.

De dato 31. decembra 1832 (str. 24): Kar sem Ti v prejšnjem pismu zastran stanja homeopatike in o njenih številnih častilcih v naši deželi sporočil, to lahko poljubno porabiš za objavo. V prejšnjem pismu sem pozabil omeniti gospoda dr. Franca Šukliča.¹⁾ Ta sicer biva na Štajerskem, vendar tik kranjske meje, v Sevnici ob Savi, ter izvršuje homeopatiko tudi na Kranjskem in sicer že 15 let. On je bil torej prvi, ki je v teh krajih homeopatično ozdravljaj. Leta 1814 je hudo trpel za glavobolom, ki je bil združen z epileptičnimi slučajji; pisal je torej Hahnemannu in ta ga je napotil, da se je začel sam pobleže seznanjati s homeopatiko. Ta izvrstni prijatelj me je oskrboval odslej z zdravili ter mi je s tem omogočil, da sem mogel marsikateremu bolniku pomagati.²⁾

¹⁾ Šuklič je bil na Štajerskem prvoboritelj za homeopatiko, med njenimi nasprotniki se je pa nahajal štajerski protomedikus Lorenc pl. Vest.

²⁾ Na 64. strani Attomyrjeve brošure je ponatisnjeno pismo Šukličevo, v katerem sam popisuje svojo bolezen in nje ozdravljenje s homeopatiko. — Šuklič pripoveduje, da je prišel, ko je bil on že skoraj na skrajnem robu obupa, iz Lipskega v Sevniški okraj kot genij tolažnik gospod baron Anton pl. Moskon, velik prijatelj pomologije, človekoljub in dobrohoten gospod. Ta je navdušeno slavil čudežna homeopatična ozdravljenja slavnega doktorja Hahnemanna, svojega iskrenega prijatelja, ter delal Šukliču upanje, da se dá njegov kronični glavobol ozdraviti s homeopatiko. Šuklič ga je poslušal, nabavil si Hahnemannove knjige „Organon“ in „Materia medica“, čital in študiral noč in dan ter se lečil po Hahnemannovih navodilih — in ozdravel je, da se čuti čisto pomlajenega. —

Zadnjič so duhovščino pri škofu zaradi neopravičenega zdravljenja tožili, toda duhovščina se ne dá ostrašiti in neki mlad duhovnik je izjavil, da se dá rajši iz vladikoviine iztirati, nego bi homeopatiko opustil.

S Češkega mi je poslal moj brat prav vesela poročila o tamošnjem stanju homeopatike. Z imenom mi je naštel deset zdravnikov-homeopatov Tvoj

Na strani 148 je priobčil dr. Atto Myr še en dopis svojega ljubljanskega korespondenta sledeče vsebine: V Ljubljani so aleopati in njih latinski kuharji (namreč lekarnarji) blazni, da bi jih skoraj bilo treba privezati. Tem ljudem je šinilo v glavo, da so ljubljansko kresijo pripravili do ukaza, da se morajo dajati Ljubljančani zdraviti tamošnjim aleopatom, ne pa homeopatično ozdravljajočim neveščakom, vključno pomanjkanju dovoljnega števila homeopatov-zdravnikov. Gospoda so vložili pri knezoškofijskem ordinarijatu dolgo pritožbo približno te le vsebine: „Kaplan Potočnik, profesor Metelko in stolni dekan Jerin so se združili v klub, čigar namen je izpodkopavati ugled racijonelnih zdravnikov, zmanjševati lekarnikom zaslužek, omajevati pri občinstvu zaupanje do tega, kar je že tisočletja veljalo za resnično, ter zdraviti bolnike po nekem neznanem, na šarlatanstvu in misticizmu osnovanem načinu. Ti neupravičeni praktiki imajo posebno zalogo medikamentov, ki so bržčas neznani in vrhu tega še vtihotapljeni strupi.“ In tako dalje se nadaljuje tarnanje in jadicovanje. Knezoškof Ant. Al. Wolf, sam prijatelj homeopatike, je zapisal na ta tožni spis nahrbtnico (indorsat): „Naj preberog. Potočnik i. t. d.“ Gospodje imajo še vedno s prebiranjem in razvidevanjem in uvidevanjem opraviti in naposled pač ne bodo drugega uvideli nego to, kar so že prej, namreč da ljubljanski mazači receptov niso prav pri pameti. — Druga pritožba, ki je osnovana na prestreženih pismih, leži pa še pri omenjeni kresiji, in to že štiri do pet mesecev, — nerešena, da se nihče nanjo ne ozre. —

Ko pa vse te pritožbe niso nič pomagale, so se tožitelji lotili paskviliranja. Tako sramotilno in obrekovalno pismo (paskvil) so poslali gospodu Potočniku. Saj poznate mojo svetopisemsko utrjenost in iz nje izvirajočo ljubezen do sovražnikov. Zatorej sem pisal v Ljubljano, naj dado paskvilantom zobnika (hyoscyamus). Vi veste, zoper katere vrste blaznost da je to zelišče.“

Tako sta pisala zbadljivi dr. Atto Myr in njegov zabavljivi ljubljanski korespondent. Odgovoril je njima s „popravkom“, ki je bil natisnjen 22. marca 1834 v XII. številki „Ilirskega Lista“ (str. 45),

c. kr. gubernialni svetnik in protomedikus Janez Schneditz. — Ta „popravek“ bi se v slovenščini glasil približno tako-le:

V Lipskem leta 1833 objavljena pisma dr. Attomyrja o homeopatiji obsegajo poleg robotih sramotitev, naperjenih proti zdravnikom drugega mišljenja, tudi mnogovrstne beležke o razširjanju in izvrševanju homeopatike v Iliriji; te beležke je dobil pisatelj od nekega korespondenta iz Ilirije.

Te vrstice, ki jih hočem tu napisati, imajo namen, označiti in objasniti tiste beležke, ki so neresnične. —

Prva točka popravka: Ljubljanski zdravniki Njega Veličanstvu niso nikdar izrekli nobene pritožbe o izvrševanju homeopatike po zdravnikih in neveščakih, pač pa je ljubljanski trgovec Mihael Deschmann Njega Veličanstvu v splošni avdijenci izročil prošnjo za najmilostivejšo odredbo, da izvrševanju homeopatike po zdravniku, ki ta način zdravljenja dobro razume in ima sploh pravico izvrševati zdravilstvo, ne smejo delati ovir niti zdravniki niti oblastva.

Ta od Njega Veličanstva za ozira vredno nespoznana prošnja je došla iz združene dvorne pisarne z odpisom z dne 8. junija 1832 c. kr. ilirskemu guberniju v uradno poslovanje in od gubernija je dobil trgovec Deschmann preko ljubljanske kresije odlok z dne 22. junija 1832, da njegovi prošnji ni mogoče ugoditi. Ta odlok je pa — se mi vidi — v nasprotju z besedami, ki si jih je drznil pisatelj pri tej priliki Njega Veličanstvu položiti na jezik. Jaz pri imenovani splošni avdijenci nisem bil navzočen, torej iz svojega osvedočenja ne morem povedati, kaj je Njega Veličanstvo ob tisti priliki trgovcu Deschmannu reči blagovolilo.

Pa če bi tudi navedeni odgovor bil od besede do besede resničen, bi se vendar dalo iz njega samo to sklepati, da je Njega Veličanstvo naklonjeno, dovoliti izvrševanje homeopatike le zdravnikom, ne pa tudi neveščakom. Torej je komaj verjetno, da bi si duhovniki, ki po Iliriji homeopatiko izvršujejo in izmed katerih jih je dr. Attomyr več z imenom in naslovom imenoval, nabirali velikih zaslug v očeh našega premodrega vladarja. —

Kar se pa tiče očitka, ki ga je nam naprtil dr. Attomyrjev korespondent o Kožu in Wagnerju, moram priznati, da se sicer ne štejem za pristaša homeopatiškega nauka dr. Samuel Hahnemannovega, vendar pa pri individualnem svojem naziranju, češ da današnje zdravilstvo potrebuje še marsikatero izpopolnitve, ki jo je mogoče sčasoma doseči edino le z neomejenim raziskavanjem, nisem mogel nikdar imeti namena, da bi sovražno nasprotoval

zdravniškimi raziskavanjem, ki jim je cilj izpopolnitev in napredek zdravilstva, ali da bi maščevalno preganjal tiste, ki jim mnogo čudnega in nerazumljivega obsegajoči homeopatiški nauk ugaja in ki homeopatiko izvršujejo. Glede tega se sklicujem na svoje someščane, med katerimi živim in kateri imajo priliko, od blizu opazovati moje mišljenje in delovanje, oni so mi priče. — Dolžan sem torej svoji osebni časti in značajnosti, dolžan tudi časti zaslužnih dveh zdravnikov dr. Lippicha in dr. Zhubra očitno izjaviti, da je tisti očitek neresnica in golo obrekovanje, in to izjavo moram podpreti z opombo, da mi ta dva zdravnika nista nikdar prijavila kake ovadbe ali pritožbe zaradi napravljanja in prodajanja homeopatičnih zdravil v Wagnerjevi lekarni in da takih zdravil imenovana lekarna nikdar ni napravljala, niti jih ni na zapis okrožnega ranocelnika Koša prodajala, — dalje, da ljubljanskih bolnikov ni nihče nikdar motil in oviral pri naročevanju zdravil iz dobro oskrbljene in po pravici popolno zaupanje uživajoče Wagnerjeve lekarne — in končno, da lekarnik Wagner ni bil v tem položaju, da bi bil dal okrožnemu ranocelniku Košu omenjeno izjavo, da je tudi res ni dal, kar mi je okrožni ranocelnik Koš sam potrdil.

Neresnična je opomba, da je dr. Lippich prestopil k homeopatiji.

Neresnično je, da so zdravniki vložili pri knezoškofijskem ordinarijatu v Ljubljani dolgo pritožbo (zoper Potočnika, Metelka in Jerina).

Neresnično je, da je knezoškof A. A. Wolf zapisal na to pritožbo indorsat: „Zur Einsicht dem Hrn Hrn Pototschnig etc. . . .“

Ako se je c. kr. okrožni urad (kresija) v Ljubljani vsled podobne, od obeh ljubljanskih mestnih fizikov s privolitvijo drugih praktičnih zdravnikov vložene pritožbe obrnil na knezoškofijski ordinarijat, da varuje ugled duhovnikov, in je dobil ordinarijat s tem povod, trem duhovnikom posebej in vsej duhovščini cele škofije sploh izrečno prepovedati, da se ne smejo vmešavati v zdravljenje bolnikov: tedaj je v zmislu obstoječih zdravstvenih predpisov vobče, zlasti pa še v zmislu najvišjega odloka z dne 13. oktobra 1819 pravilno postopal, kajti predpisi dovoljujejo zdravljenje samo potrjenim zdravnikom, odlok pa splošno in strogo prepoveduje dr. Hahnemannov način zdravljenja. —

Tako se je po vsebini glasil Schneditzov odgovor.

Tako smo dobili nekoliko zgodovinskih črtic o borbi med aleopati in homeopati. Ta borba med aleopati in homeopati na medicinskem polju pa je menda nekaj analogon z abecedno vojsko na literarnem poprišču. (Primeri Zbornik Slov. Mat. V, 120.)

Gajeva slavnost v Krapini.

Makso Pirnat.

ed najlepše kraje hrvaške domovine spada v resnici hrvaško Zagorje. Ni ga priroda okitila z divjimi pečinami in večnim snegom, obdarila ga je temveč z nežno lepoto: rodovitni bregovi, opasani od ponosnih gora, se dvigajo drug ob drugem; hladni gaji se menjavajo z gostimi gozdovi, med njimi se širijo plodna polja in sadni vrtovi, preko zelenih travnikov teko srebrni potoki in se vijejo sive ceste, ob katerih se belijo sela.

Z lepoto okolice se sklada duša naroda, ki prebiva tod; krepstna in nežna drhti v iskrenih melodijah, ki se razlegajo polne hrvaškega ponosa in ljubezni do rodne grude in njene svobode.

Zagorje igra važno vlogo v hrvaški književnosti. Najodličnejši hrvaški novelisti so zajemali snov svojim spisom iz zagorskega življenja. Zagorskega kmeta je nedosežno lepo opisal temperamentni Kovačić; drugi avtorji se skoro izključno bavijo z zagorskim plemstvom. Gjalskega, ki je baš s svojimi zagorskimi novelami postal popularen, so krstili za „Homerja Zagorja“. Leskovar je tudi izključno zagorski pisatelj. In baš Zagorje je dalo hrvaški noveli ton in karakteristiko. Kadar hočemo koga opozoriti na tipično hrvaško novelo, ga napotimo na stvari iz zagorskega življenja. To ima svoj važen razlog. Zagorje je edini kraj Hrvaške, na katerega ni vplival niti Turčin, niti Italijan, niti Nmec. Tu se je hrvaško življenje razvijalo najnormalneje. Ali tudi to življenje mineva pod silo napredka in obče narodne krize, pa so zato pisatelji najrajši opisavali to ginevanje. Prehod iz stare v novo dobo, to je predmet zagorske pa tudi sploh vse hrvaške novejša novele. In to staro življenje je bilo tako patrijarhalno lepo, da je vsem pisateljem žal zanje.

Še večji pomen ima Zagorje za hrvaško kulturno življenje sploh. V Zagorju leži namreč trg Krapina, katero po pravici nazivamo hrvaški Betlehem. Ondi je namreč zagledal pred 100 leti, dne 8. julija 1809. l. luč sveta Ljudevit Gaj, mož redkega duha in plemenitih misli, kateremu je bilo sojeno, da postane preporoditelj hrvaškega naroda.

Izredna prirodna lepota krapinske okolice, tamkajšnje mične narodne pripovedke, zlasti ona o Čehu, Lehu in Mehu, ki mu jih je pripovedovala njegova mati in tako budila v njem spoštovanje do domače zemlje in do domačega naroda — vse to je silno vplivalo na mladega Gaja, zanetilo v njem ono neugasljivo rodoljubje, ki mu je bilo zvezda vodnica pri vsem njegovem delovanju. Gaj piše v svoji avtobiografiji: „Bajna dolina mojega rodnega kraja, okrožena na eni strani s prekrasnimi bregovi, katere je nakitila božja природа in človeška roka z obilim krasom, na drugi strani čarobne gore, po katerih pogledujejo izmed gozdnega zelenja tu skale, tam na vrhovih pa razvaline starinskih gradov — celokupni vtisk vsega tega nenavadnega sveta je omehčal vse moje duševno bitje izza mlada v otroški dobi in v meni zanetil neugasljivo željo, da poslušam vse one basnoslovne, pa tudi nekatere zgodovinske ljudske pripovedke, katere pripovedujejo radi stari ljudje.“

Z ognjem domovinske ljubezni v srcu je šel Gaj v svet. Pod vplivom svojih tovarišev v Karlovcu in Gradcu in izpodbujen po velikem propagatorju slovanske vzajemnosti, Kolarju, je postal apostol ilirske ideje, ideje združenja vseh Jugoslovčanov.

Lepa ona doba ilirska, doba pobratimstva, ljubezni, navdušenja in složnega delovanja, je ostavila velikih in trajnih spominov po vsem Zagorju, zlasti pa v Krapini. Vse Zagorje je bilo oduševljeno za Gaja: vlastelinski in župni dvori so bili shajališča hrvaških preporoditeljev in njih prijateljev. Sestajali se niso samo v zabavo in na pogovor, ampak tudi k resnemu narodnemu delu. Iz raznih dopisov, raztresenih po Gajevi „Danici“ in njegovih „Novinah“, vidimo, kako je nastalo z Gajem novo življenje za Zagorje. Gaj je rad vodil svoje prijatelje v Zagorje. Sedaj jih vidimo pri opatu Križmaniću v Mariji Bistrici, sedaj po drugih večjih zagorskih krajih. Najbolj pa je bil Gaju pri srcu njegov rojstni kraj, lepa, prijazna Krapina, tja je najrajši prihajal s svojimi prijatelji. Tako je nekoč posetil Krapino s svojimi tovariši Demetrom, Vrazom, Mažuranićem, Vukotinićem in Stoosom in jih peljal v bližnje gorsko selo Strahinje, ki se odlikuje po svoji romantični legi. Tu nad tihimi gorskimi studenci so našli mesto, s katerega se jim je odprl prekrasen razgled po vsej okolici: objeli so se, v navdušenju poklekli in poljubili zemljo, češ da je to najlepša točka domovine hrvaške.

Gaj si je resno prizadeval, da stopa Krapina vzporedno z Zagrebom, kar se dostaje narodne misli in rodoljubnega navdušenja. Tako je Gaj ustvaril iz Krapine, tega srca Zagorja, pravo ognjišče

ilirske misli. Narodna čitalnica v Krapini, ustanovljena leta 1845., tamkajšnje gospodarsko in glediško društvo — vse to je delo Gajevo. Nameraval je tudi Krapini podariti svojo dragoceno knjižnico in zbirko starin; mislil je na to, da bi se obnovila razvalina krapinskega gradu; v novi stavbi bi se nastanila knjižnica s starinami, osnoval ilirski muzej in priredila gostilna za slovanske popotnike. Žal, Gaj teh lepih načrtov ni mogel izvršiti.

A tudi Krapina ni pozabila svojega Gaja. Leta 1891. mu je v svojem središču, na prijaznem Gajejem trgu, postavila doprni spomenik, za katerega je prispeval ves hrvaški narod. Letos, ob stoletnici njegovega rojstva se ga je prva dostojno spomnila in mu priredila lepo narodno slavnost dne 15. avgusta.

Te slavnosti so se udeležili v obilnem številu Zagorci in Zagrebčani; daljna Hrvaška in Slavonija sta bili le skromno zastopani, zato je imelo to slavje nekako omejen, krajeven značaj. Izmed Slovencev so bili navzoči: župan Hribar in občinski svetniki dr. Fr. Novak, dr. Ant. Švigelj in K. Mayr kot odposlanci ljubljanskega občinskega sveta; prof. dr. Fr. Ilešič in glediški ravnatelj Fr. Govékar kot odposlanca „Slovenske Matice“ in prof. M. Pirnat kot zastopnik „Društva slovenskih profesorjev“.

Slavnost je bila kaj mično prirejena. Omenjam zlasti, da so bili ob obeh straneh glavne ceste postavljeni lični mlaji; na njih pa so viseli beli listki, na katerih je bilo čitati pomenljive stihe ilirskih pesnikov. Pri slavnostnem izprevodu so največ pozornosti vzbujali člani kmečkega pevskega društva „Slieme“ iz Šestine pri Zagrebu, ki so nastopili v pestrih narodnih nošah.

Glavna točka Gajevega dne v Krapini je bila slavnostna akademija pred Gajevim spomenikom. Pri akademiji so govorili: župnik Vukovinski v imenu slavnostnega odbora, prof. Milčetić, zastopnik jugoslovanske akademije, Rus prof. Volodimirov kot zastopnik „Slovanskega društva“ v Petrogradu, hrvaški pisatelj Ljuba Gjalski v imenu „Društva hrvaških književnikov“, Bolgar prof. Bobčev, Poljak prof. T. S. Grabowski, dr. A. Bazala v imenu Hrvaške Matice, drž. poslanec Ivanišević kot zastopnik Dalmatincev, dr. Fr. Ilešič kot zastopnik Slov. Matice, drž. poslanec Vjekoslav Spinčić v imenu Istranov, Juri Džamonja iz Mostara v imenu Hercegovcev in Bošnjakov, prof. dr. Rožič kot odposlanec Svetojeronimskega društva, Dav. Trstenjak kot zastopnik „Hrv. pedagoškega knjiž. zbora“, dr. Lazar Car v imenu hrvaških Sokolov in Ant. Krešić v imenu „Zveze hrv. pevskih društev“, naposled Krapinec dr. Štefan Ortner.

Naj navedemo samo dva znamenitejša govora.

Pisatelj Ljuba Babič-Gjalski je takole slavil Gaja:

„Gospoda! Slava Gaju — slava in zopet slava — večna, neminljiva slava prvemu pobuditelju našega narodnega življenja — prvemu in največjemu apostolu narodnega edinstva, narodnega zedinjenja!

To so prve besede, ki mi v tem trenutku vro iz prsi, to so prve besede, ki mi prikipevajo iz globine častnemu spominu velikega narodnega brezsmrtika.

Samo s tem vzklikom se morem približati oltarju narodnega velikana kot hrvaški književnik in kot zastopnik društva hrvaških književnikov, kajti na njivi novejše hrvaške književnosti je Ljudevit Gaj izoral prvo brazdo, bil je prvi orač in sejalec, dobro vedoč, da narod postane narod šele po kulturi in samo po kulturi! Toda njegove veličine ne izpolnjuje samo to, da je znal in mogel započeti vso narodno književnost, — njegova veličina zlasti obstoji v tem, da je prvi prižgal luč, v kateri se je spoznala in uvidela istina, da smo od Alp do Balkana, od Donave, Mure in Drave do obrežja Adrije eden edin narod. V spoznanju te velike resnice je na žalost naših narodnih sovražnikov porušil vse mejnike in meje, bodisi pokrajinske, bodisi narečne, bodisi verske — in je ustvaril oni ilirski svet, ki nas še danes očaruje, ki je imel moči, da potegne meč v brambo rodne grude in materinske besede — in nas je s tem rešil propasti. Vsa ta moč — vsa ta čarobna sila je pa bila v spoznanju edinstva — v spoznanju, da nas niti razna pokrajinska niti plemenska imena ne smejo ovirati, da se ne zbiramo v eno kolo — da se ne klanjamo istini narodnega edinstva. To spoznanje je pogoj ne le samo našega razvoja — to spoznanje je pogoj našega obstanka. In najbolje nam njegovo vrednost dokazujejo naši protivniki, naši sovražniki, ki jim gre za našo glavo — in baš v tem letu, ko slavimo stoletnico Gajevo, nam najjasneje dokazujejo, da morejo vse načiniti, samo da preprečijo to narodno edinstvo. Gajeva zasluga je, da je započel naše narodno življenje pod devizo te resnice — in zato je največji med največjimi! In da imam Orfejevo liro, da spevam tirtejski diti-ramb — oh kaj, da potrgam z neba zvezde in ž njimi okitim Gajevo glavo nesmrtnosti — še ne bi dovolj proslavil Gaja!

A sedaj moram dati duška srcu. Krapina, dično moje zagorsko ognjišče, hvala ti, velika hvala, ker si priredila to današnje

slavje! S tem si vsaj nekoliko poravnala v imenu vsega naroda oni veliki dolg, ki ga dolgujemo Gaju in smo ga še tako malo poravnali. Krapina, draga moja zagorska Krapina, majhna si po svojem obsegu in po svojem prebivalstvu, vendar nisi med malimi — uvrščena si med največje, kajti dala si nam sveto legendo o Čehu, Lehu in Mehu, a glavno, dala si nam Gaja! Cveti i uspevaj, slavna moja Krapina!

In sedaj, ko odstopam s tega mesta, hočem skleniti svoje besede s prvimi besedami današnjega slavljenca: Još Hrvatska ni propala!

Slava — slava — slava Gaju!

Dr. Fran Ilešič pa je izpregovoril Lj. Gaju v spomin takole:

„Predsedniku „Slov. Matice“ ni treba zreti v kamenit spomenik, ko govori Lj. Gaju; zakaj predsednik „Slov. Matice“ nosi Lj. Gaja v svojem srcu in se pogovarja često ž njim. In vsak predsednik „Slov. Matice“ bi ga moral imeti v srcu; zakaj utemeljitelj „Slov. Matice“ je bil v ilirskih časih oduševljen Ilir. Sploh bo imel Lj. Gaja v srcu vsak Slovenec, ki ga ima v glavi, to je, pozna pomen ilirskega pokreta tudi za Slovence. —

Grešili smo, bratje, v mislih, grešili v besedah, grešili v činih; zavesti skupne, slovenske, nismo imeli, skupnega knjižnega jezika ne in ne pisave; činov bi zaman iskali.

Baš ko je nastopil Gaj (1830), je v Ljubljani zazvenel Prešernove pesmi mili glas. Pesmi so bile, a naroda ni bilo, ki bi jih bil slušal. Kar zadoni Gajeve davorije mladostno sveži klic: „Ilirija vstani!“ in naši starci so se, zavzeti, ozrli proti iztoku, odkoder nam „solnce gor pride“, in naši mladeniči so čutili, da se jim je nekaj okrenilo v srcu, in zavedeli so se svojega slovanstva: budila se je Slovenija, in kolikor se ni direktno oklenila Gaja, si je organizirala vsaj svoje slovanstvo. Nepobitna pa je istina, da so bili najbolj vneti Slovenci vselej in povsod baš pristaši ilirstva; dober Slovenec pač ne more biti, kdor ni dober Slovan.

Iz kaosa ustvarjati red sveta, je božanstveno delo. Pred Gajem pa je bil kaos: Slavonec je srepro zrl v zagorskega „Horvata“, Dalmatince ni vedel ničesar v Zagrebu, Bosna je bila izolirana. Iz teh elementov je Gaj preko ilirstva ustvaril hrvaštvo. Brez Gajeve ilirske ideje bi ne bila nastala poznejša hrvaška ideja.

Pač se je učil slovenski jezik na višjih šolah v Gradcu in v Ljubljani, a bil je to jezik štajerski, kranjski, ne današnji knjižni slovenski. Kar pa vzraste iz ilirskega kroga ljubljanskih bogoslovcev

urednik „Novicam“, dr. Janez Bleiweis, ki je s praktično metodo Gajevo v tem svojem listu združil vse slovenske pokrajine ter razvijal enoten slovenski knjižni jezik. Literarna Slovenija je pokazala politično lice l. 1848. Ločili smo se tako Slovenci in Hrvati, a v tej ločitvi nismo pozabili ilirskega temelja svojega razvoja. Nismo se ločili zato, da bi drug drugega ovirali, ampak da bi se vsak za sebe laže kretali in si tem uspešneje sekundirali. Evo naše države in Nemčije, ki sta bili „Bund“, a sta se ločili v bojnem plesu; dandanes pa čuti svet njuno medsebojno sekundantstvo.

Tistega, ki bi kljub temu tajil pomen Gajev za Slovence, vprašaj naravnost: Ali ne veš, kako imenujemo Slovenci pisavo, ki družijo Slovence in Hrvate? Gajico piše dandanes Štajerec, ki je pisal prej danjčico, Kranjec, ki se je držal metelčice, Dalmatinec, ki je svoje zvoke zaznamenoval na italijanski način, in Zagorec, ki se je držal madžarskega črkopisa. Kaos! Iz njega in nad njim se dvigne gajica. Misli na jezik ali na pisavo, eno opažaš: Gajev ilirski pokret je iz kaosa delal red. In to je epohalno in za Slovanstvo velevažno delo; zakaj „zemlja naša je velika, a reda v njej ni“, radi tega pa so često Slovani morali govoriti tujcem: „Pridite nam vladat!“ —

Cenim v Gaju organizatorja, moža volje, smotrenosti in činov, moža, ki je s sv. Avgustinom rekel: „Ne bojimo se, ker je težko, ampak težko je, ker se bojimo“. Cenim v Gaju in ilircih požrtvovalnost, altruizem, ki ne govori le neprestano: „Jaz, jaz, Hrvat, Hrvat, Slovenec, Slovenec“, ampak govori tudi: „Oj brate, ti!“ Slovansko, jugoslovansko bratstvo! Gaju se je zasnovalo v krajinski priči o Čehu, Lehu in Mehu, a slutil ni, da tiči v tej priči morebiti spomin na dobo sv. Cirila in Metoda, ki sta delovala na slovenskih tleh, a se jima je delo razraslo po vsem slovanskem svetu, posebe tudi po hrvaškem in srbskem. Če je tako, potem smemo ilirski pokret objektivno nasloniti na najstarejšo, veliko kulturno dobo slovansko, na dobo sv. Cirila in Metoda.

Veliki dogodki se vežejo z velikimi spomini. Tudi mi hočemo svojo sedanost in bodočnost nasloniti na prošlost. Nimamo pa v zadnjih sto letih večjih spominov, nego so spomini na ilirsko dobo, ko je ves avstrijski, zlasti ves slovanski svet zavzel ilirski pokret, ko so Slovani zadivljeni zrlji na „junaške Hrvate“ in njih „viteškega bana“ Jelačića, ko so posebe slovenski kmetje pričakovali resnice in pravice baš od tega sina ilirskega.

Zato le sipajmo cvetje Lj. Gaju, ki je oče hrvaškega in buditelj slovenskega naroda! Sipajmo cvetje Lj. Gaju, ki se je rodil, ko je Napoleon ustvaril politično Ilirijo, a umrl, ko je nastal dualizem in vstalo nemško cesarstvo! Sipajmo cvetje Lj. Gaju, ki ga je rodila Krapina, videla Moskva in ljubila visoka Tatra! Sipajmo cvetje svojih čuvstev Lj. Gaju, ki je izginil iz časa in prostora in se naselil v naših srcih, da deluje v njih z vso silo ideje. Ozrmo se po našem svetu: za Gajevo Danico se ob izpremenjenih razmerah dela jasen ilirski dan.“ —

Platonska ljubezen.

Od daleč so gledali svoj ideal
zaljubljeni golobradi,
bili so trije in v svoji ljubezni
silno nesrečni in mladi.

Rekel je prvi, največji junak:
Da mogel bi k njej na balkon,
prav rad bi ji dal za en sam poljub
stotisoč srebrnih kron.

Pa kaj so besede, ko prazen je žep —
Bolj modro mu drugi pravi:
Kaj mar so ji krone, samo da si fant
po srcu in postavi.

V teh žalostnih časih je res hudó,
še glavo bi človek izgubil —
Bolj trezno je mislil zadnji junak,
tako bi on ženo zasnužil:

Kaj mar ji denar, kaj beli obraz,
samo da jo v ustnice vgrizneš,
da v kratkem jo hipu na svoje srcé
v objemu brezsvestno pritisneš . . .

In vzel je zrcalo nesrečni junak
in delal je zajčka na steno,
na lica, na prsi, na črne oči
poljubljal je lepo ženo . . .

Književne novice.

Ljudevit Gaj 1809—1872. Ob njegovi stoletnici spisal dr. Fr. Ilešič. Pometisk iz „Slovenskega Naroda“. V Ljubljani. Tisk „Narodne tiskarne“. 1909. — Brošurico, katere cena se nam ni naznanila, diči slika velikega Ilira.

Knjižnica „Narodne založbe“ v Celju. I. zvezek. Založila in izdala „Narodna založba“. V Celju 1909. Tisk „Zvezne tiskarne“ v Celju. Ta zvezek prinaša v prevodu dve povesti slavnega Gogolja, in sicer „Strašno maščevanje“, poslovenil I. A. Glonar, in „Nos“, poslovenil Gregorij C. — Cena zvezku je 80 h, po pošti 90 h.

Dr. Jos. Tominškove grške učne knjige v slovenskem jeziku. — a) Grška slovnica. Spisal dr. Jos. Tominšek. V Ljubljani 1908. Založila Katoliška bukvarna. Natisnila Katoliška tiskarna. Cena 3 K — 176 str. — b) Grška vadnica. Za svojo grško slovnico sestavil dr. Jos. Tominšek. V Ljubljani 1908. Založil knezoškof. zavod sv. Stanislava v Št. Vidu. Natisnila Katoliška tiskarna. Cena 3/50 K — 202 str. — c) Ksenofontov slovar (k dr. Karla Prinza Izboru iz Ksenofonta). Priredil dr. Jos. Tominšek. S 26 podobami. Dunaj 1909. Založil F. Tempsky. Cena vezani knjigi 2 K. 106 str. — Tako imamo končno tudi za grški pouk na naših gimnazijah slovenske učne, oz. pomožne knjige. Treba je le še večjega slovarja, ki pa se, kakor vemo, tudi že sestavlja; tako bo v par letih v vsem poskrbljeno, da se bo poučevala grščina s pomočjo slovenskega jezika lahko v vseh treh razredih. A podlago tej velevažni preosnovi naših gimnazij je položil vsestransko marljivi šolnik dr. Tominšek. Pred dvema letoma je naučno ministrstvo odredilo, da se sme odslej poleg drugih predmetov tudi grščina poučevati s porabo slovenskega učnega jezika. Toda odredba bi bila ostala za dalj časa mrtva beseda, če bi se ne bil našel mož, ki se je nemudoma poprijel dela in v enem letu dovršil prvi dve elementarni knjigi, slovnico in vadnico. Ni naš namen, podati na tem mestu meritorno oceno imenovanih knjig; ta sodi v strokovne pedagoške liste. Tudi bi bilo še prezgodaj ocenjevati metodiško vrednost, dokler niso knjige po praktični porabnosti v šoli splošno priznane. Toda za sedaj smatramo za svojo dolžnost, da poudarimo tu pomembno pridobitev, ki je nekaj mejnik v razvoju našega srednjega šolstva. Pred približno 30 leti se je pričela poučevati latinščina v slovenskem jeziku in predlanskim so na šentvitski gimnaziji (takrat na državnih zavodih še ni bilo dovoljeno) uvedli slovenščino tudi pri grškem pouku. Od lani pa poučujejo tako tudi na štirih kranjskih drž. gimnazijah. Obe osnovni knjigi, slovnica in vadnica, sta se, kakor sodijo učitelji, ki so ju rabili prvo leto pri pouku, prav dobro obnesli; saj pa nudi tudi vadnica premišljeno izbrano in metodiško stopnjema urejeno štivo, razdeljeno na 150 vaj. Kako razborito je snov zgrajena, kaže že to, da je na pr. že 13. vaja enotno zaokroženo berilo o Krezu. Po preteku enega meseca torej že lahko čita tretješolec celoten grški sestavek. Poleg običajnih stavkov, kakor so potrebni za vežbanje v oblikoslovju, imamo v vadnici več enotnih beril, posebno takih, ki so učencem po vsebini jako primerna in bolj ali manj že iz slovenskega in latinskega štiva znana, na primer: Žabjemišji boj (vaja 33.), Pepelčica (vaja 34.), Heraklej na razpotju (vaja 44.), Oslova senca (vaja 66.), Odisej in Polifem (vaja 67.), Popotnika in medved (vaja 77.), Sloga jači (vaja 79.), Polikratova sreča in nesreča (vaje 97. do 101.), Lažnivi Kljukec (vaji

123. in 132.); proti koncu še berila, ki merijo na to, da se pokaže splošna gibčnost grškega jezika: Pravilo o paralelogramih z enako osnovnico in enako višino (vaja 146.); Prvi izrek o skladnosti (vaja 147.); Izgubljeni sin (vaja 148.; odlomek iz sv. pisma) in končno (vaja 150.) zadnja kitica Cesarske pesmi. Kako suhoparne so včasih baš jezikovne vadnice, ker se v posameznih stavkih često ne gleda toliko na misel kakor na porabo dotičnih slovniških oblik, a kako spretno je znal dr. Tomišek v svoji vadnici strniti strogo formalnost s praktično zanimivostjo! — Kaj dobro bo služil našim petošolcem tudi Ksenofontov slovar. Ker doslej še nimamo posebnega grškega šolskega slovarja, bo ta lična, z nazornimi slikami opremljena knjiga čitanje grškega zgodovinarja bistveno olajševala. — Ledina na našem šolskem torišču je sedaj razorana, in neutrudnemu pisatelju gre trdo zaslužena zahvala, da se je lotil tega napornega dela in pripravil pravice našega jezika tudi na tem polju do veljave.

Jos. Wester.

D. M. Domjanić: Pjesme. (Redovita izdanja „Društva hrvatskih književnika“. Knjiga druga.) U Zagrebu 1909. Cijena K 2.—

S to zbirko pesmi imamo res veselje. Kremenitost, toplo srce, blaga značajnost, nevsiljiva mehkočutnost, resno stremljenje diči pesnika v vsaki vrsti. Sedanji sodnik in doctor iuris lahko z mirno vestjo gleda tudi na svoje pesniške prevence in z zavestjo, da si je ostal zvest vsa leta svojega življenja. Potomec starega hrvaškega plemstva (rojen l. 1875.) in pravnuk nekega Adama Domjanića, ki je v začetku 18. stoletja peval tudi (latinske) pesmi, smatra on za svojo dolžnost, da kaže plemstvo v plemenitosti. V senci Horacijevega „odi profanum vulgus“ zapoje svoji ljubi, da je „bez pergamena starih i bez junačtva veljih, slavnih“ z dušo plemkinja, „jer ti se gnjušaš ko i ja od svake duševne prostote. Ti ljubiš plemstvo čiste misli i vječne bestvarne ljepote, ti mrziš svet, što znojom rukom prinosi žrtve božtvu tiela i trga smjeloi misli kreljut i tihoj sanji krilca biela — ti mrziš svet taj ko i ja!“ In ako ljuba tudi nima srca, ima pa dušo vedro, čisto; če ga je s to dušo ljubila le en trenotek: „u grudi si mi dala sunce — i ako nemaš srca ti!“

Ta pesem je za pesnika značilnejša nego „Epilog“ k pesmim, v katerem izreka svoj „confiteor“: vedno je sanjal, mladosti ni užival, njegova mladost so te pesmi; a ni mu žal za sanje; kajti (?) „to življenje je le dnevno umiranje in naposled je vseeno, je li življenje srečno ali bedno; kad mora bit tako . . .“ Kaj še! Ko bi ne imeli lepih pesnikovih pesmi pred seboj, bi se zanašali na to resignačno pesnikovo izpoved; ker pa jih imamo in smo jih z užitkom prečitali, pa povemo pesniku na ves glas, da je njegov epilog pač prav tako utrinek, kakor je utrinek vsaka lirčna pesem. Sicer je objavil pesnik (na str. 14.) poseben „Confiteor“; tu pravi kar po vrsti v vsaki kitici: „Ja ne vjerujem v tvog oka sjaj . . . nit vjerujem u usne tvoje žar . . . u ljubav ne vjerujem, nit vjerujem u mašte svoje sne, u život ne vjerujem taj ni smrt, al vjerujem u dalek ideal, u zadnje spoznaje duboki mir.“ In vendar: v vse to veruje, o čemer pravi, da ne veruje, kajti vsaki svoji veri stavi plemnite uvete, ki v tem bednem in zlobnem življenju res niso povsod izpolnjeni, a so vendar marsikje, če ne drugje, pa vsaj v pesnikovem srcu.

Pesnik zahteva od življenja iskrene blagosti, a jo zahteva tudi od samega sebe. Ni pa zakrknjen načelni moralist, ampak čuti človeško s človekom, a ne pripušča izbruha nelepих strasti. — V soglasju s plemenito vsebino je izklesana zunanja oblika; posebno lepi so njegovi anapesti. V nemajhno prednost mu štejem, da ni pri njem ne trohice frazarstva in v hrvaški liriki obične gostobesednosti; igračkanja

in zvončkanja pri njem ni, zato moremo tem bolj uživati. V tem oziru je podoben našemu Zupančiču; da tudi dejstveno uvažuje Zupančiča, je razvidno iz citata, ki je k eni pesmi (str. 37.) vzet iz njega („Jaz sanjam maj . . .“).

Malo preveč „moški“ se nam morda vendarle zdi Domjanić in nekoliko preveč napenja strune; zato mora o priliki odjenjati; enkrat pravi n. pr. pogumno: „Ljubim te bolno, žarko ko nikad, al ljubav ne znam prosjačit i ne ču“ (str. 37.), na drugem mestu pa: „moja duša je umorna ko ptica bez zaklona svoga; željna je smieška ti sunčanog i proljeća pogleda tvoga.“ — Tako se menjavata mehkost in upornost, a nam ugaja zdaj ta, zdaj ona.

Zato recimo zaključno: pesnik nam ugaja.

Dr. Jos. Tomišek.

A. G. Matoš: Umorne priče. Zagreb 1909. Naklada Mirka Breyera. Cijena K 1:80 (poštom K 2.—).

Med hrvaškimi pisatelji provzročja Matoš pač največ hrupa; njegova bogata, a robata natura, njegova splošna izobrazba, ki obsega prav tako obsežno znanje grško-rimske kulture, kakor na pr. japonskih običajev, njegovo izkustvo po svetu, oster vpogled v gonilne sile zunanjega in notranjega življenja, vse to ga, združeno s fenomenalnim pisateljskim talentom, izborna usposoblja za univerzalnega literata. On je izmed tistih pisateljev, ki se jim vidi, da jim besede teko spontansko iz peresa in da se jim misli porajajo sproti in se jim lahko rode, dokler teko besede, to se pravi: neprestano. Ni se mu treba mučiti z zbiranjem misli, kajti vsaka izrečena je že obenem oče prihodnje, ker ji je vedno na razpolago čudovito plodovita mati: beseda.

Taki pisatelji so izpostavljeni opasnosti, da postanejo frazerji, z besedami ali z mislimi. Prvi so potem dolgovezni in dolgočasni, drugi se kažejo vihrave ter vedoma — in zato neprijetno-duhovite. Matošu preti le druga opasnost in ni ji vedno ušel; preveč se zaveda svoje duhovitosti in preveč se naslaja ob njej. Kadar se loti modrovanja in psihičnega ali estetičnega razčesanja, se kar opaja ob svojih blestečih besedah in nezaslišanih mislih, a vse je tako bizarno, da se tudi nam zdi, kakor bi bili zamaknjeni v opojnost: mi poslušamo in se čudimo, včasih tudi občudujemo, a — ne verjamemo. Dolgočasili se pri Matošu ne bomo nikdar; kakor z brzovlakom se peljemo od zanimivosti — do zanimivosti. A pravega užitka tudi ne najdemo izlahka; kajti vsako stvar moremo le ošvrkniti s pogledom in že smo drugje; iluzij pisatelj nikakor ne pripušča: kakor Sirena nas zvabi v eno; jedva pa se oprijemlje našega srca, že nam pihne pisatelj meglo raz oči in nam pokaže kako oskodnost ali se zlobno zasmeje svetu, nam ali — sebi. Ni ga torej boljšega feljtonista, nego je on!

Matoš je rojen satirik, brezobziren kritik vsega obstoječega, destruktiven talent prve vrste, pisatelj nemira in avtor velike duhovitosti, velikega duha — pa ne. — Dokazov najdejo bralci v zanimivi knjigi povsod.

Dr. Jos. Tomišek.

Лазар Костъв: Песме. У Новом Саду: Издање Матице Српске. 1909. Цена 4 К.

Začudeno gleda naše oko na to zbirko pesmi in oprezno tehta naša roka knjigo z enostavnim naslovom „Pesme“ . . . Pesmi zvené v našem ušesu obično le kot „pesmice“; zbirka pesmi mora biti, se nam zdi, „drobna“ knjižica, majčkene oblike, lepo barveno vezana in — vsaj na eni strani — z zlatom obrezana: take so obično naše „poezije“, „pesmi“ (zbrane in izbrane). Kdor hoče biti posebno originalen, si pač omisli kako prav podolgovato ali pa na široko potegnjeno obliko,

prav tenek ali prav debel, tudi kocinast papir. — Vzemimo pa Kostičeve „Pesme“! Velika knjiga slovarskega formata, težka knjiga, obsegajoča celih 438 strani: zato pa tudi knjiga moža, ki mu ni treba načipkanih sredstev, da zbuja pozornost, moža, ki ima, ve in zna kaj povedati.

Je pač knjiga Kostića, najbolj mondenskega, da ne rečem svetovnega srbskega pesnika.

Pesmi so razvrščene hronološko; predgovorovo mesto zavzema pesniška vizija v Peštanski ječi iz l. 1872.; prvo poglavje obsega pesmi od l. 1858. do 1862., zadnje pesmi „Poznice“ od l. 1877. do 1909. Torej vsekakor jubilej! Pravcata petdesetletnica (1858 do 1909!), dasi o njej v knjigi izrečno nikjer ni govora, kakor se sploh o zunanostih ne govori nič: knjiga sama ima besedo! Kratke, jedrnat in potrebne komentarne opazke pod črto izpričujejo o vestnosti in — skromnosti izdajatelja, vse drugo morata opraviti knjiga in bralec sama med seboj. In stik med njima se kmalu izvrši in debela knjiga postaja intimna, dasi vedno dostojanstvena. Da se pogovarjamo s pravim pesnikom, se zavedamo od začetka do konca; in če mu tudi ne pritrujemo povsod, navdaja nas do njega vendar vedno spoštovanje.

Pesniku, kakor je Kostić, ki že toliko let uživa velik ugled, bodisi hvaljen ali — grajan, ni treba našega priznanja in naše označbe; slovstvena zgodovina slovanska je o njem že izrekla svojo sodbo. Le o njem kot epiku in liriku posnamemo iz pričujoče knjige nekaj potez.

Kostić je pesnik izredno širokega obzorja in — kar ni vedno v zvezi — svetovne naobrazbe. Začel je pri Homerju: prvo mesto v knjigi zavzema prevod prvega speva Ilijade in epizodo med Hektorjem in Andromaho iz šestega speva; prevod ni v izvirkovem heksametru, ampak v jugoslovanskem narodnem desetercu. Ne bilo bi napak, ko bi si vsak „bodoči“ pesnik vežbal ukus in spretnost ob večnem Homerju! Kostića pa veže Muza prav tako s Shakespearjem, s Cervantesom, s Heinejem, z madžarskim pesnikom Kišem (Kiss), z biblijo, z rusko narodno pesmijo . . . Vse to tuje drago kamenje pa se leskeče v žaru domovine: zakladi iz tujine služijo pesniku v okras domačinstva; na tuje hodi le zato, da se vedno povrača — domov. Malenkosten pa ne postane v malem domovju; tudi pri malih potezah, zunanjesvetnih in duševnih, išče splošne človečnosti; realnega individualizma pri njem skoraj ni. Grk, Francoz, Srb mu je najprej človek, potem šele Grk itd.

Posledica tega je dostojanstvena vzvišenost, raz katero se razlega vsaka njegova pesem; pa najli poje o Prometeju in Narkisu, o tužni raji, o rojstvu Venere ali o Don Kihotu (304), o Srbkinji (79) ali o Parizu, o veri, upanju in ljubezni (146), ali o starem ciganu (str. 67; krasna paralela h Goethejevi „Es war ein König in Thule . . .!“), in najli zapoje svoji ljubici „oprosti mi“ ali „što mi vene“. Kostić je morda najbolj filozofski jugoslovanski pesnik; kadar kaj zazna in začuti, se ne vda za zaznavi in občutku, sploh ne užitku, ampak prične analizovati in utemeljevati dejstva; tu stopa na dan globoko umevanje, prikazovano v blestečem jeziku, v često drznih podobah. V tej lastnosti leži dična prednost našega pesnika velikaša pred pritlikavci, a tudi njegov nedostatek: njegovim pesmim je lastna veličina, globokost, zbuja jo v nas slavnostno razpoloženje, bleščeče so tako, da nam jemljejo vid, a pretresljive niso; povedo nam vse, kar bi si mogli misliti in čutiti; zato si sami mislimo in sami čutimo morda premalo. Iz preproste snovi zna pesnik izčarati krasno pesniško študijo v otmamno gladkem jeziku; a študija je le študija. Tudi svojo ljubezen pesnik bolj študira, nego jo čuti!

Za vsakega bralca te pesmi niso; prav užival jih bo duševno zrel olikanec, kolikor so sploh namenjene neposrednemu uživanju. Umel jih bo vseskozi le ta. Preprostak se bo pač naslajal ob blagoglasnem ritmu, in bo poslušal lepe besede, ovite često v polutemen simbolizem, a razumel vsega ne bo. Nič ne de! Kaj? Velik pesnik nastopa rad v opremi proroka . . .

Iz pesnikove posebnosti se razlaga, da so njegove pesmi skoraj brez izjeme precej obširne; kar bi kak drug lirik opeval v treh, štirih kiticah, to daje Kostiču snov za vzneseno odo; iz baladne snovi se razvije cela epopeja (n. pr. „Preljubica“); navadne prigodnice se razprostro v globokoumne himne (n. pr. označenje basa, baritona in tenorja v „Pevački (h)imni“, str. 233.). — Ta dar oblikovitosti v mislih in besedah je ostal pesniku še v njegovi zadnji dobi, ko mu že pojemlje impulzivnost in ko zapoje pesem le, kadar pride prilika do njega. Naposled seveda prevladujejo besede; a tudi te so dragocene pri možu, ki je peval že l. 1858.

Vsem, ki pričakujejo od lirike več nego „mičnih pesmic“ in ki čitajo cirilico, bodi ta knjiga toplo priporočena.

Dr. Jos. Tomišek.

Med revijami.

V „Slavjanskih Izvčstjih“ (Peterburg), št. 4., ocenjuje Andr. Sirotnin obširneje Aškerčeve „Jadranske bisere“ in „Akropolido in piramide“; prvemu delu daje prednost pred drugim. „Oba zbornika, a osobito prvi spominjata živo nekdanjega Aškerca in dajeta cel venec umetniških slik. Koliko je vredno, se z dušo nagniti k čistemu viru naslajanja ob prirodi, k prostodušnim in svežim tradicijam rodnega naroda!“ „Ni poezije, kjer ni tajinstvenosti, zakaj poezija je življenje, a življenje je — tajna. Aškerc se tega ni zavedal v „Mučenikih“ (kjer oznanja evangelij sile), a spomnili so ga te večne istine prosti slovenski ribiči in v živem odsevu istinite poezije se je zasvetila v njegovih „Jadr. biserih“. V drugi knjigi ni nič romantičnega, nič tiste radosti, ki je plod višjega posvečenja in odraz svetovnega naziranja slovenskih ribičev, tako podobnih ribičem galilejskim; zato je knjiga manj poetična“. — Prevedel je Sirotnin istotam pesnitev „Heliopolis“.

Dr. Fr. I.

„O literaturze słowieńskiej“ je g. Vojeslav Molè napisal obširnejšo razpravo v glasilu krakovskega Slovanskega kluba, „Światu Słowiańskiem“ (letnik V. str. 381. sl.). „Ne gre za to, je li narod majhen, da je le čim samostalnejši, da se le zaveda svoje eksistence in se bori za njo,“ pravi g. pisatelj v uvodu, prezirajoč pri tem, da je število kot eden izmed činiteljev povsod važen za efekt, ter govori nadalje o naši politični razkosanosti in o nedostatku zgodovine. Narodno poezijo zastopa pred vsem lirika. Ta lirika kaže najlepše razliko slovenskega in srbo-hrvatskega značaja, zatrjuje gosp. Molè ter ustanavlja na ta način z naše strani jugoslovanski dualizem, ki so ga nekdanj podpirali z jezikom in zgodovino. Toda dokaz s poezijo ne more biti močnejši, nego je bil dokaz z jezikom. Meje ni niti v jeziku niti v poeziji, stroge meje namreč; vse polno je povsod prehodov in nians. V tem zmislu so kajkavsko-hrvatska narečja napol slovenska, ali belokranjska in iztočna štajersko-slovenska narečja napol hrvatska; istotako imajo kajkavsko-hrvatski kraji manj narodne epike nego kraji, ki so zemljepisno in jezično bliže strogo srbskemu ozemlju. —

Iz umetne književnosti omenja g. Molè Brižinske spomenike, protestantsko dobo, Vodnika, Prešerna („Zdravica“ ni zložena za l. 1848., pač pa v njega duhu), Janežiča, Levstika in krog „Zvona“ (Gregorčičev I. zvezek je Levcec imenoval „zlato knjigo“). Smeh in plač kmetski je opeval Murn-Aleksandrov kakor ruski Koljcov. Verzi Otona Zupančiča, ki je s prvimi svojimi poezijami bil pod vplivom francoskega in nemškega simbolizma, se dajo primerjati z verzi Nemca Dehmela. Obširneje govori g. Molè o Cankarju. Finžgar mu je pod vplivom Sienkiewiczzevim. — Čim manj so se Poljaki doslej zanimali za ostale Slovane, tem bolj je pozdraviti članek Moléto, ki informuje Poljake o naši literarni prošlosti in sedanosti.

Dr. Fr. I.

Bizantinizem v zgodovini južnega Slovanstva. Pod tem nekoliko demonstrativnim zaglavjem poroča profesor hrvatskega jezika na vseučilišču krakovskem, dr. Tad. Stan. Grabowski, v „Światu slowiańskiem“ str. 396. sl. o Murkovi knjigi „Geschichte der älteren südslavischen Literaturen“. Grabowski naglašja, da je Murkovo delo velevažno za filologe, zgodovinarje vseh vrst, za teologe, zlasti bizantiniste, in da bo služila tudi za uvod v rusko in rumunsko literaturo. Ali pa se bodo ruski zgodovinarji razumeli z Murkom glede bizantinizma? vprašuje Grabowski. Stališče Murkovo v tej stvari spada med načelne momente v njegovi knjigi; zato pa je zlasti v srbski kritiki čuti mnogo glasov nezadovoljnosti z Murkovim delom, ki se brezobzirno strogo izraža o bizantinskih vplivih v jugoslovanskih književnostih kot pogubnih in nazadnjaških. Grabowski pritrjuje Murku ter naglašuje njegov „jako široki, svobodni, od nikakih predsodkov vezani pogled“.

Dr. Fr. I.

Српски Книжевни Гласник je izdal posebno številko (cena 2 K), v kateri prinaša seznamek vseh sestavkov v drugi stotini svojih zvezkov (od 101 do 200). Ta seznamek je urejen abecedno po vsebini člankov in po pisateljih in bo prav dobro došel vsakemu raziskovalcu. Škoda je le, da so male vesti navedene samo s številkami in da so ocene uvrščene večinoma le pod ocenjevateljevim, ne pod avtorjevim imenom. Sploh bi tak bibliografski pripomoček moral biti urejen po načelih, ki veljajo za bibliografa; zlasti bi za abecedni zapored ne smel biti merodajen enostavni naslov spisa, ampak značnica, izbrana po strogih, v bibliografiji veljavnih pravilih. Nedopustna, tudi pri nas razširjena napaka je, da urednik kakega lista, zbornika, letopisa itd. velja za — avtorja in da se dotično delo navaja pod njegovim imenom. — Št. 200. Knjiž. Glasnika (ki je v tem seznamu že uvaževana) ocenjuje (str. 745. do 787.) „Slovenske novele i povesti“, ki jih je pod uredništvom dr. Ilešiča izdala za l. 1907. „Matica Hrvatska“. Ocenjevatelj, M. Ivković, pravi o izboru samem pohvalno: „Izbor pisaca i njihovih sadova učinjen je, nesumnjivo, vrlo dobro“. Jako grajalno pa sodi o dr. Ilešičevem samolastnem slovstveno-zgodovinskem dodatku, češ, da je ta pregled kar „zbijen, sa čudnim načinom izlaganja, i familiarnim gotovo, tako da liči na skicu u privatnom beležniku . . . te je nedovoljan usled toga i neupotrebljiv . . .“ Nasproti temu hvali Ivković dr. Prijateljjevo „Istorijo najnovije slovenačke književnosti“ v Letopisu „Matice Srpske“ za l. 1907. — V 201. št. objavlja isti M. Ivković zanimiv članek „Nastava srpskog jezika u srednjim školama“; on predlaga za pouk v srbsčini dvostopnost: s četrtem razredom se zaključiti eden kurz srbske slovnice in srbskega slovstva (tudi slovstvo bi se naj namreč poučevalo že v nižjih razredih), s petim razredom pa bi se pričel nov, temeljitejši kurz za slovnico in slovstvo. Po Ivkovićevem razpravljanju bi bil tak ustroj, ki zaokrožuje štiri nižje razrede, baš za srpske razmere jako ugoden. —

Naša avstrijska gimnazija je, kakor znano, dokaj naklonjena istemu načelu; tudi nov učni načrt, predlagan za slovenščino (glej „Popotnik“ 1909, št. 6, str. 173.), se v marsičem bliža Ivkovičevim predlogom. Predaleč pa se v tem oziru po našem mnenju ne sme iti. — „Knjiž. Glasnik“ smo priporočali že večkrat; bodi priporočen i pri tej priliki.

Dr. Jos. Tominšek.

Splošni pregled.

Meško v Čehih. Meško bode med Čehi kmalu najbolj znan pisatelj slovenski. Vsak čas ga omenja kak časopis. Tako je priobčil nedavno v leposlovnem listu „Meditace“ (letnik II., zvezek 7.) zopet Rudolf Linhart lepo studijo o njem. Skoro sočasno pa je izdala „Svetovná knihovna“, ki jo rediguje Jaroslav Kvapil in zalaga I. Otto v Pragi, kot zvezčič 735. do 737. njegove „Slike in povesti“ (Obrázky a povídky). Prevóde je preskrbel dr. Jos. Páta, uvod napisal pa dr. Jan Máchal. Na čelu knjižice, ki se dobiva po 60 h, je slika pisateljeva.

Umetniška razstava. Sedaj ko je bila otvorjena v Ljubljani slovenska umetniška razstava, naj opozorim na obširno kritiko o tretji jugoslovanski umetniški razstavi, ki jo je hrvatski pisatelj Božo Lovrić priobčil v „Letopisu Matice Srpske“ (knj. 250., 1908). „Greh je, da o slovenski umetnosti nismo dobili celokupnega dojma, in sicer radi odsotnosti Jakopiča, Groharja in Jame,“ pravi Lovrić. „Slovenci nimajo niti kompozicijskih niti historijskih slik, a temu se ni čuditi, ker skoro vsi njih umetniki ne žive v mestu, po centrih, ampak bivajo na kmetih, po selih, zasekih, kjer se bavijo s poljedelstvom (?), in samo v svobodnih hipih, ako dospevajo, beležijo na platno razne impresije. Ne verujem, da je pri njih plein-air presajen iz francoske ali kake druge šole (ali da jo posnemajo): po vsej priliki je vznikel iz neposrednega in vsakdanjega opazovanja prirode . . . Slovenski slikarji delujejo bolj na oko nego na srce. Njih glavna vrлина je, da so našo zenico, ki je bila pokvarjena po akademskih nastranostih, priučili, vzgojili, da gleda in presoja pravo vrednost boj, a ne morebiti umetnikovih ateljéskih kombinacij . . . Naročbe slovenskih umetnikov niso mučile (!), zato so se v zatišju svojih domov učili, izkušajoč svojo moč in se trudeč, da bi se izrazili. Delali so za sebe, ne da bi jih vezali kaki roki, brez žurbe, brez reklame in osebnih prepričkov.“ Natančneje nato proučava Lovrić slike poedinih slovenskih umetnikov.

Dr. Fr. Itešič.

Jugoslovanska čitalnica „Slavjanskega Blagotvor. Društva v Bolgariji“ ima slovenske liste „Gorico“, „Mir“ in „Ljubljanski Zvon“.

